

ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΓΝΑΤΙΑ ΟΔΟ

ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΣΤΕΡΓΙΑΔΗ

Προ ημερών άκουσα στο τοπικό Ραδιόφωνο ότι θα δημιουργηθεί η σύνταξη της μελέτης του τμήματος της Εγνατίας οδού Μεγάλου Περιστερίου-Βοτονοσίου.

Δεν γνωρίζω αν έχουν επιλεγεί ή όχι τα σημεία από τα οποία θα διέλθει ο δρόμος αυτός προς την κατεύθυνση Ιωαννίνων.

Με την ευκαιρία αυτή θα επαναφέρω την πρότασή μου στην οποία πρότεινα τα σημεία μελετώσεως του Διεθνούς αυτού δρόμου:

Γιάννενα - στρατώνες Κρύας - με σήραγγα στο χωριό Ανθρακίτης. Γέφυρα Τσίπιανης Γρεβενίου - χωριό Ιτέα και με μικρότερη σήραγγα στο 38ο χιλιόμετρο της εθνικής οδού Ιωαννίνων - Τριτάλων και από εκεί ακολουθώντας τανάντι τον Μετσοβίτικο τη σήραγγα Μετσόβου.

Δεν θα επαναλάβω τους λόγους που ανέφερα σε προηγούμενο δημοσίευσμά μου.

Θα προσθέσω όμως τα εξής:

1) Θα δοθεί δυνατότητα της αλυτέρας και οικονομικότερας μεταλλεύσεως των δασών Ζαγορίου - Κονίτσης - Δυτ. Μακεδονίας και για την τουριστική αξιοποίηση του χώρου αυτού των τριών περιοχών.

2) Δίνεται η δυνατότητα επαφής με τον διεθνή αυτό δρόμο του Νομού Γρεβενών δια του Διαπομαρχειακού Γρεβενών - Περιβολίου - Βαβούσης - Γρεβενιτίου - Γέφυρα Τσίπιανης.

Επίσης της Δυτ. Μακεδονίας δια του υφισταμένου εθνικού δρόμου Επαχωρίου-Κονίτσης-Πάδων Βρυσοχωρίου-ΰφτοκάμπου-Μακρύνου-Δόλιανης-Γέφυρας Τσίπιανης και της 45ης επαρχιακής οδού του Δυτ. Ζαγορίου.

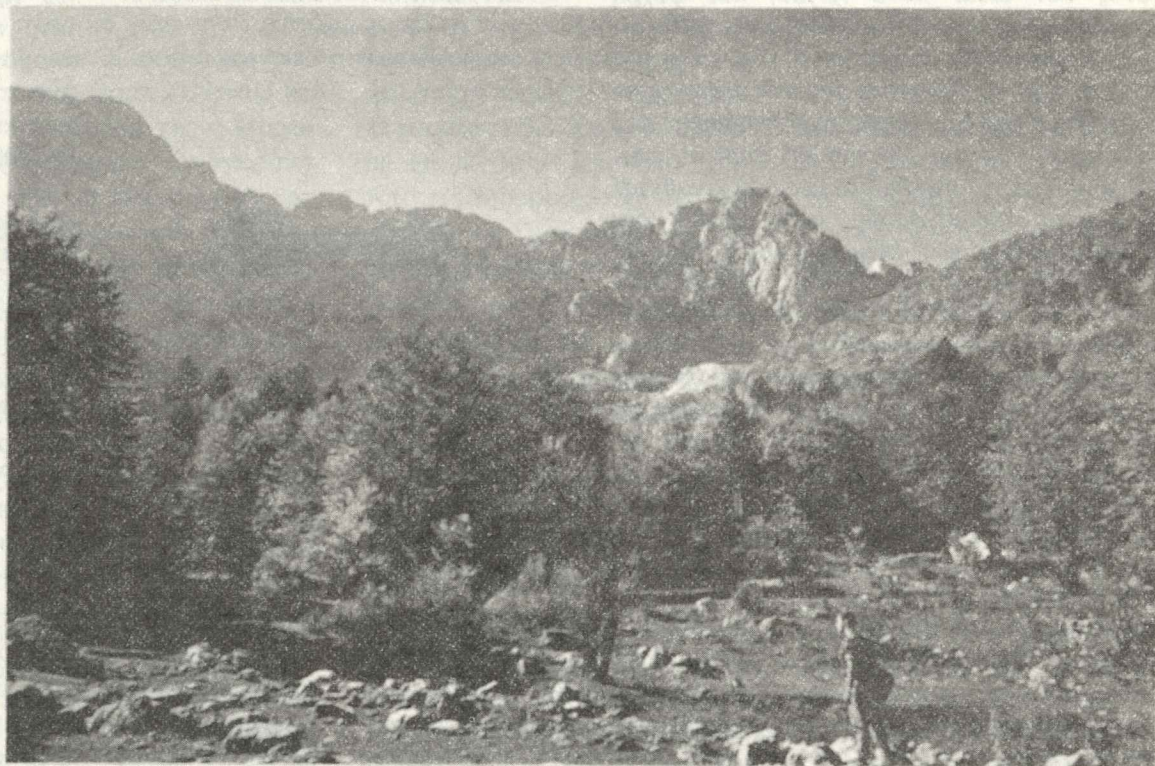
Με τα προαναφερόμενα και με αυτά που αναφέρω σήμερα και τις ευεργετικές επιπτώσεις που θα έχει στην ανάπτυξη των προβληματικών και υποαναπτύκτων περιοχών καθιστούν το κόστος κατασκευής της συμφερότερο πάσης άλλης.

Θα αναφερθώ όμως και προς όλους των τριών περιοχών και ειδικότερα προς τους της περιοχής Ζαγορίου των οποίων η περιοχή θα έχει άμεση επαφή με τον δρόμο αυτόν και κατά συνέπεια είναι και οι πιο άμεσα ενδιαφερόμενοι.

Γιατί αντιπαρέρχονται με αδιαφορία και αδράνεια το κρίσιμο και ζωτικό αυτό θέμα και δεν αναλαμβάνουν μια σταυροφορία ενημερώσεως κατ' αρχήν των παραγόντων των

περιοχών Κονίτσης και Γρεβενών και στη συνέχεια όλοι μαζί, των παραγόντων εκείνων της Δημόσιας ζωής οι οποίοι είναι εντεταλμένοι και έχουν την δυνατότητα και την ευθύνη των τελικών αποφάσεων του έργου αυτού;

Τι κάνουν στην προκειμένη περίπτωση οι πρόεδροι των κοινοτήτων, των Συνεταιρισμών, οι σύλλογοι, το Κέντρο Ερευνών Ζαγορίου, οι επιστήμονες και ειδικότερα οι τε-

χνικοί, οι νέοι οι οποίοι φιλοδοξούν να ηγηθούν αύριο του τόπου αυτού και γενικά όλοι οι Ζαγορίσιοι και δεν παίρνουν την πρωτοβουλία της ενημέρωσης και πληροφόρησης ότι η λύση αυτή, λαμβανομένων υπ' όψιν και των άλλων ευεργετικών επιπτώσεων που θα έχει σ' έναν μεγάλο και πλούσιο αλλά προβληματικό και υποαναπτύκτο χώρο, είναι η συμφέρουσα και οικονομικότερη πάσης άλλης;

Αν εξακολουθούμε να αδιαφορούμε και να αδρανούμε να μην παραπονούμεθα αύριο ότι μας εγκαταλείπουν συνεχώς.

Το φταίξιμο θα είναι και πάλι αποκλειστικά δικό μας.

Ευχαριστώ για τη φιλοξενία.

17.2.92

Στεφ. Στεργιάδης
Πρόεδρος του Συλλόγου Δόλιανης

Ιωάννου Ν. Νικολαΐδη

Τα Γιάννινα του μεσοπολέμου

(Τόμος Α') - Προαπελευθερωτική περίοδος 1914

Με το έργο αυτό ο συγγραφέας, στηριζόμενος στο «μύθο» μιας γιαννιώτικης οικογένειας, πλέκει τα γεγονότα και τη δράση των ιστορικών προσώπων της εποχής, κατά τρόπο που εναρμονίζονται στην τότε ατμόσφαιρα και στη ροή της καθημερινότητας σ' όλες τις αποχρώσεις της.

Ο τόμος, καλαίσθητος στην εμφάνιση, με 260 σελίδες, αποτελεί έκδοση του Πνευματικού Κέντρου «Κώστας Λαζαρίδης».

Όταν όλο το έργο έρθει στη δημοσιότητα, η πόλη των Ιωαννίνων θα χρωστεί χάριτες στο συγγραφέα.

Αναδημοσιεύουμε τον πρόλογο του βιβλίου για πληρέστερη κατατόπιση των αναγνωστών μας:

«Λένε πολλοί πως η Ιστορία πρέπει να γράφεται με κάποια χρονική απόσταση από τα γεγονότα. Ήκριση έτσι είναι νηφάλια, περισσότερο αντικειμενική, αγγίζει τον πυρήνα των αιτίων και των αποτελεσμάτων, δικαιώνει την αποστολή της έπιστήμης. Μπορεί νάναι κι έτσι. Άλλα τὸ γεγονός δὲν είναι μόνο λογική καὶ ψυχρή αποτίμηση. Έχει διαποτιστεί καὶ ἀπὸ τὸ συναίσθημα, πύρινη λάβα διαχέεται σ' όλα τὰ μόρια του, μοιάζει μὲ τὸν πλανήτη μας στὰ πρώτα χρόνια τῆς δημιουργίας. Χωρὶς τὸ συναίσθημα δὲν θὰ ἐμοιαζαν σὰν μιὰ ἄσκησις ἐπὶ χάρτου, παιγνίδι μὲ μολυβένια στρατιωτάκια, πού κινούνται σύμφωνα μὲ προδιαγραφές, χωρὶς μέθεξι, δὲν ἔχει νόημα ἡ ζωή, κατ' ἐπέκτασι καὶ ἡ Ιστορία, χωρὶς τοὺς χτύπους τῆς καρδιάς. Ἀκόμα, δὲν μετέχουν στὰ γεγονότα, καθὼς τὰ χρόνια περνούν, ἀποξενώνονται, χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν, ἀπὸ τὴν περιρρέουσα ἀτμόσφαιρα τῆς ἐποχῆς, ἀρχίζουν νὰ τὰ βλέπουν ὅλα σὰν ἓνα μακρινὸ τοπίο, κάποτε χαμένο στὴν ὁμίχλη. Μπορεῖ, βέβαια, νὰ γράψουν Ιστορία, ἀν κοιτάξεις ὅμως τὰ γεγονότα μὲ μεγεθυντικὸ φακὸ, νοιώθεις ἐκπληκτὸς πὼς βρισκόσαι μπροστὰ σ' ἓνα ἀποσκελετωμένο λείψανο τοῦ παρελθόντος, ἐκεῖ πού πρώτα προκαλοῦσε ἡ κρουστή σάρκα, τὸ αἷμα ἔτρεχε ὀρμητικὰ στίς φλέβες καὶ ἡ ζωὴ ἐκδηλωνόταν μ' ὅλες τὶς μορφές της.

Αὐτὰ σκέφτομαι σήμερα πού ἀρχίζω τὴν προσπάθεια νὰ στήσω τὸ σκηνικὸ μιᾶς περιόδου τριῶν περίπου δεκαετηρίδων ζωῆς τῶν Γιαννίνων (1913-1940), προσπάθεια πού ξέρω πὼς θὰ προσκρούσει σὲ πολλὰ ἐμπόδια. Τὴ δεύτερη δεκαετια τῆς περιόδου αὐτῆς τὴν ἔζησα, αὐτὴ ἡ ἀπόστασι ἀπὸ τὸ χρόνο μὲ γεμίζει δέος, καθὼς νοιώθω τὶς δυσχέρειες νὰ μεταφέρω στὰ τωρινὰ τοὺς συναισθηματικοὺς κραδασμοὺς πού προκαλοῦσαν οἱ ἄνθρωποι καὶ τὸ τοπίο, διαφορετικῆς ὕψους ἀπὸ τὸ σημερινό, μόνον κοινὰ σημεῖα ἀπέμειναν ἡ λίμνη, —κι αὐτὴ ἄλλοιωμένη μὲ κίνδυνον καταστροφῆς—, κάποια παραδοσιακά κτίσματα καὶ ὁ φυσικὸς περίγυρος. Τὸ ἐγχείρημα γίνεται δυσκολότερο γιὰ τὸ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσι χρόνια, μιὰ καὶ ἐμῶν ὑποχρεωμένος νὰ προεκτείνω τὴ φαντασία μου στηριζόμενος σὲ τρίτους, αὐτοὺς πού ἔζησαν στὸ ἐπίκεντρο τῶν γεγονότων, ἦταν καὶ δημιουργοὶ τοὺς σὲ πολλὰς περιπτώσεις. Πὼς π.χ. νὰ μεταφέρεις στὸ σήμερα τὸ συγκλονιστικὸ περιεχόμενο τῆς Μεγάλης ἡμέρας τῆς Λευτεριάς, ὅταν ὁ νικητὴς Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐμπαινε στὰ Γιάννινα καὶ χάριζε τὴν ἐλευθερίαν τοὺς κατοίκους τους, ὕστερα ἀπὸ πέντε περίπου αἰῶνες σκλαβιάς; Μόνον ὁ Γ. Χατζῆς-Πελερέν, πού βίωσε τὸ γεγονός λεπτὸ πρὸς λεπτὸ μέσα καὶ ἔξω ἀπὸ τὴ φυλακή, μπόρεσε νὰ συνθέσει τὴν ἐπομένη τῆς εἰσόδου τοῦ στρατοῦ μας, τὸ χρονικὸ τῆς ἀπελευθέρωσης, πού ξεχειλίζει ἀπὸ συναίσθημα, χωρὶς καμιά νόθευσι τῶν γεγονότων καὶ τῆς ροῆς τους. Τὸ ἴδιο, καὶ σὲ ἄμεση ἐπαφὴ μὲ τὰ γεγονότα, ἔζησε τὶς μεγάλες μέρες τῆς πολιορκίας τῆς πόλης, καὶ τὶς ἀνασύνθεσε μὲ τὸν πληθωρικὸ λυρισμὸ καὶ τὴν εὐαισθησία τῆς ψυχῆς της, ἐκείνη ἡ γλυκύτατη Γαλλίδα συγγραφέας,

ἡ Γκυ Σαντεπλάιρ, φιλολογικὸ ψευδώνυμο τῆς γυναίκας τοῦ Γάλλου πρόξενου, στὰ Γιάννινα, Ντυσάπ. Ὅσοι διαβάζουν, ὕστερα ἀπὸ ὀγδόντα περίπου χρόνια αὐτὰ τὰ κείμενα, εἶναι ἀδύνατο ν' ἀποφύγουν τὰ σκιρτήματα τῆς καρδιάς, ὁ χρόνος μπορεῖ νὰ ἀμβλύνει συναισθηματικὰ ἀντανάκλαστικά, δὲν τὰ κατέστρεψε ὅμως κι οὐτὲ τὸ καταφέρει ποτέ.

Θὰ προσπαθῶ, λοιπόν, καὶ πιστεύω πὼς θὰ σώσω ἀρκετὰ ἀπὸ τὴν ἰσοπεδωτικὴ δύναμι τοῦ χρόνου, νὰ ἀνασυνθέσω τὴ ζωὴ τοῦ τόπου καὶ τῆς πόλης ἐξέως «ο Σιόλος» ἢ «ἡ Σιδό-ζουσε ἑξοκμμένη ἀπὸ τὸ περιβάλλον», στηριζόμενος στὰ κείμενα πού ὑπάρχουν καὶ τὰ βιώματά μου. Τὰ πρώτα χρόνια ἀναπλάστηκαν

ἡ βάση τῆς γραπτῆς μαρτυρίας καὶ τὰ δημοσιεύματα κατὰ κύριο λόγο τῆς «Ἡπειρου», τῆς μοναδικῆς ἐφημερίδας πού κυκλοφοροῦσε στὰ Γιάννινα κατὰ τὴ διετία 1913-14, μόνον στὸ τέλος τοῦ 1914 κυκλοφόρησε καὶ δεύτερη ἐφημερίδα ἡ «Σημαιοβέβαια ἡ χρησιμοποίησι μιᾶς μόνο ἐφημερίδας γιὰ τὴν τεκμηρίωσι τῶν γεγονότων περιλάμβανον τὸν κίνδυνον τῆς μονομέρειας, ἀπὸ ὅπου ἀκούονται ὅλες οἱ φωνές. Τὸ μειονεκτικὸν ἀντισταθμίζεται, ὅσο εἶναι κατορθωτὸ, μὲ κριτικὴ ἀντιμετώπισι τῶν κειμένων καὶ πηγῶν. Ὅπως ὁπότε ὁ Γ. Χατζῆς, στίς τοποθεσίες τοῦ ἀπέναντι σὲ πρόσωπα καὶ καταστάσεις συχνὰ ὑπερβάλλει, αὐτὸ ὅμως δὲν νοθεύει τὴν οἰσότητα τῆς φωνῆς του, πού ἔφτανε κατὰ τὴν κραυγὴ καὶ τὸ οὐρλιαχτὸ, ὅταν ἐνοιαθε πὺς ὁ Ἡπειρωτικὸς ἀγὼνας, στὸν ὁποῖο ἀφοσιωθεὶ ὁλόψυχα, κινδύνευε ὅχι μόνον τοὺς ἑαυτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴ στάσι μετὰ τῶν Ἡπειρωτῶν, πού τὸν ἐβλεπαν ὡς κομματικὴν ὑπόθεσι καὶ ὅχι ὡς πανεθνικὴ σταυροφορίαν. Ἐχὼ τὴ γνώμη πὺς ὁ Γ. Χατζῆς στάθηκε, γιὰ τὴν περίοδο πού ἐξετάζεται, ἡ πὺς γνήσιος Ἡπειρωτικὴ φωνή, ἡ μύχια ἑκφρασι τῆς ἐθνικῆς βούλησις γιὰ σωθεὶ ἡ Ἡπειρος, χωρὶς κίνδυνον διαισθητικῆς.

Στὴν ἀνάπτυξή της, ἡ ἀνάπτυξι τῆς Ιστορίας, στηρίζεται ἐπὶ τὸν μύθον μιᾶς Γιαννιώτικης οἰκογένειας, ὅχι «γεννήματος καὶ θανάτου» τῆς πόλης, ἀλλὰ Ζαγορίσιος καταγωγῆς. Γύρω ἀπὸ τὴ ζωὴ πλέκονται τὰ γεγονότα καὶ δορὺν τὰ ἱστορικὰ πρόσωπα, κατὰ τὸ ἐναρμονιζόμενον στὴν τότε ἀτμόσφαιρα, καὶ ῥεεὶ ἡ καθημερινότης μὲ ὅλες τὶς μορφές καὶ τὶς ἀποχρώσεις της. Ἐντύπωσι μὲν προκαλεῖται ἀπὸ τὴν σύνθεσι τοῦ σκηνικοῦ, τὸ πλῆθος τῶν πρωταγωνιστῶν καὶ τῶν γεγονότων, ἐθνικῶν, πολιτικῶν, κοινωνικῶν, οικονομικῶν καὶ ἄλλων, πού συγκροτοῦσαν μιὰ ἰδιαίτερον, ἔντονα αἰσθητὴ, παρὰ τὴν μετὰ ἀπελευθέρωσι δέκαετιαν, στὸ πλαίσιο τῆς ὁποίας ἰδιαίτερον κατεῖχε τὸ Βορειοηπειρωτικὸ ζήτημα.

Εὐχαριστῶ τὴ Ριζαίρειο Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή πού μὲ τὴ βοήθειά μου (Αὔγουστος 1991) μὲ ἔδωσε τὴ δυνατότητα τῆς ἐκδόσεως τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Ὁ τόμος πού κρατᾷ στὰ χέρια του ὁ ἀναγνώστης ὁ Α' τόμος τοῦ ὅλου ἔργου, ἀναφέρεται στὴν προαπελευθερωτικὴν περίοδο καὶ τὰ δὺν πρώτα κρίσιμα χρόνια (1913-1914), τὰ τόσα μὲν σὲ γεγονότα. Μὲ τὴ βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ἐλπίζω νὰ φέρω σὲ πέρας τὴν μεγάλη αὐτὴ προσπάθεια, πού ἀπαιτεῖ τὴν ἐκδοσὴ πολλῶν τόμων.

Ὅλα τὰ ἀντίτυπα τῆς ἐκδόσεως παραχωροῦνται στὸ Πνευματικὸν Ζαγορίον «Κώστας Λαζαρίδης», γιὰ νὰ αὐξήσει τὰ ἐκδοτικά ἀποδόχομαι καὶ τὸ χρηματικὸ ἔπαθλο, μὲ τὴν ὑπόσχεσι πὺς τὸ πλῆθος θὰ χρησιμοποιοῦται γιὰ τὴν ἐκδοσὴ ἐνὸς νέου ἔργου, πρὸς δόξαν τοῦ Πνευματικοῦ Κέντρου. Τὴν ὑπόσχεσι αὐτὴ ἐκπληρώνω μὲ τὴν ἐκδοσὴν αὐτῆς.

Ο Σιόλος και η τρύπα του

ΦΙΛΙΠΠΑ ΒΑΤΑΒΑΛΗ

— Σιόλο, ε Σιόλο ξύπνησες; Εἶσαι καλημερίζω το Μάνθο Παπαρούση, ὅταν στον πρωτό μου περίπατο περνῶ κάτω ἀπὸ τὰ παρὰθυρα του σπιτιοῦ σου καὶ ἡ ἀπάντησι ἔρχεται: — Ἐλα πάνω γιὰ καφέ.

Στα παιδικὰ μου χρόνια δὲν εἶχα τὸ θάρρος νὰ προσφέρω τις λέξεις «ο Σιόλος» ἢ «ἡ Σιδό-ζουσε ἑξοκμμένη ἀπὸ τὸ περιβάλλον», παρὸτι τὶς ἀκούγα ταπεινὰ νὰ τὶς προσφέρουν οἱ χωριανοὶ μου χωρὶς φόβον καὶ πάθος, γιὰτὶ νόμιζα πὺς ἦταν παλιὸν μῦθον (παρὰσουλία) τῆς οἰκογένειας Παπαρούση.

Αργότερα ὁ Χρήστος Παπαρούσης —που τον περασμένο μῆνα τελέστηκε τὸ ετήσιον μνημόσυνόν του καὶ ἡ μνήμη του εἶναι αἰώνια— μούλεγε: «Ο Σιόλος ἦταν πρόγονός μας. Τὸ πὺς τὸ ἐπώνυμον Παπαρούσης προήλθε ἀπὸ τὸν Σιόλον δε γνωρίζω. Ἰσως ὁ Παπαρούσης νὰ πῆγε γαμπρὸς το σπῆτι τοῦ Σιόλου. Ο Σιόλος ἦταν κτηνοτρόφος, τσέλικας, μὲ μεγάλο ἀριθμὸν γιδό-προβάτων καὶ κατεῖχε κάποια ἐκχωριστὴ θέσι στο χωριὸ μας, ἀπὸ τὴν οὐδὲρκεια καὶ πολυἀθείαν του. Ἰσως νὰ χρημάτισε καὶ Προεστὸς τῆς Βίτσας. Οἱ ἀτοικοὶ τοῦ χωριοῦ μας καὶ ὅν γειτονικῶν χωριῶν, τον ἐκτιμοῦσαν καὶ τον ἐκτιμοῦσαν. Ὅλοι ἦταν ἐκεῖνοι πὺς ζήτοσαν τὴ γνώμη του, γιὰ νὰ λύσουν τὴν πρέπουσα λύσι τὰ διάφορα ατομικά, οἰκογενειακά καὶ κυρίως Κοινοτικά προβλήματα πὺς τους ἀπασχολοῦσαν. Γι' αὐτὸ ἔμεινε νὰ λέγεται ἀκόμη καὶ σήμερα, τὸ: «Ὅσα ξέρει ὁ Σιόλος».

Σήμερα δὲν ἀκούγεται σὺν τὸν «Σιόλος». Μόνον στίς ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν χωριανῶν μας ὅταν τὸ φέρνει ἡ κουβέντα—ἀναφέρεται «το χωράφι τοῦ Σιόλου» ἢ «Τρύπα τοῦ Σιόλου».

Τὸ χωράφι τοῦ Σιόλου φαίνεται ἀπὸ τὸ χωριὸ μας στὴν ἀκρὴν τοῦ Ὄβρου (Βουναλά-). Στίς κυνηγετικὰς μου ἐξο-

δου ἐπισκέφτηκα πολλές φορές τὶς τελευταῖες παρυφές τοῦ χωραφιοῦ. Τὴν Τρύπα τοῦ Σιόλου, παρὰ τὴ μεγάλη μου ἐπιθυμία νὰ τὴ γνωρίσω, ποτέ δὲν ἔτυχε νὰ τὴν ἐπισκεφθῶ. Οἱ παλιοὶ ἔλεγαν πὺς ἡ Τρύπα τοῦ Σιόλου ἦταν ἡ στάνη (το μαντρί) τῶν γιδόπροβάτων τοῦ καὶ πολλές φορές λημέρι ληστών. Τελευταῖον ληστή φιλοξένησε τον περιβόητον Τζιαντζιά.

Ἡ ἐπιθυμία μου νὰ γνωρίσω τὴν Τρύπα τοῦ Σιόλου, ἐκπληρώθηκε τον περασμένο Σεπτέμβριον σὲ μιὰ κυνηγετικὴ μου ἐξοδον. Μαζὶ μὲ ἄλλους τρεῖς χωριανούς μου, ἀφήσαμε τὸ κυνηγετικὸν μας σκυλί στο χωράφι τοῦ Σάρρου καὶ πιάσαμε τὰ καρτέρια. Τὸ σκυλί πήρε τον ἀνήφορον τῆς Αἰτοφωλιάς (Βουναλάκι). Ἀναγκάστηκε καὶ ἐγὼ νὰ πάρω τὸ ἀνηφορικὸν καλντερίμι τοῦ Λυκότρου-που. (Στενωπὸς μετὰξὺ Ὄβρου καὶ Αἰτοφωλιάς). Ὁ δρόμος αὐτὸς μὲ τὸ ὑπέρροχον ἀκόμη καλντερίμι του, μέχρι τὰ τέλη τῆς 10ετίας του 20, ἦταν ἡ κυρία συγκοινωνιακὴ ἀρτηρία τῶν χωριῶν Βίτσας καὶ Μονοδενδριοῦ μὲ τὰ Γιάννινα. Σὲ μιὰ στροφή τοῦ δρόμου στέκει μιὰ λιθόκτιστη στήλη, σαν εἰκονοστάσι, πὺς φέρει, ἀντὶ γιὰ ἐκδόξον καὶ καντήλι, τετραγωνὴν πλάκα μὲ σκαλιστὴ ἐπιγραφὴ πὺς μαρτυρεῖ πὺς ὁ δρόμος αὐτὸς ἐγίνε μὲ δαπάνη τοῦ γιαντρου Σάρρου τον περασμένο αἰῶνα.

Ἀνηφορίζοντας στο καλντερίμι ἡ σκέψη μου γύρισε πολλὰ χρόνια πίσω, τότε πὺς οἱ Ζαγορίσιοι ἀγωνίζονταν σκληρὰ γιὰ τὴν ἐπιβίωσίν τους, γιὰ τὴν λευτερίαν τους καὶ γιὰ τὴ διατήρησι τῶν Ζαγορίσιων ηθῶν καὶ ἐθίμων, οργάνωντας τὰ ορεινὰ καὶ ἀγρονα χωράφια τους, βόσκοντας τὰ γιδόπροβά-τά τους, κατασκευάζοντας καλντερίμια, γέφυρες, δεξαμενές, βαθιὰ πηγάδια κ.λ.π. κοινωφελὴ ἔργα καὶ οργάνωνοντας γιορτὲς καὶ πανηγύρια. Καὶ χωρὶς νὰ καταλάβω, ξεπήδησαν ἀπὸ τὰ τρίσβαθα τοῦ

υποσυνείδητοῦ μου, παιδικὰ βιώματα: Πόσες καὶ πόσες φορές δὲν ἀνεβοκατέβηκα καβάλα στα καπούλια κάποιου ἀλόγου το καλντερίμι τοῦ Λυκότρου-που! Πόσες φορές δὲν τὸ ἀνέβηκα τρέχοντας, γιὰ νὰ πηγαῖνω πρώτος ἀπ' τ' ἄλλα παιδιὰ στο πανηγύρι τοῦ Αἰ-Νικόλα, στα Λειβαδάκια, ἢ γιὰ νὰ προφτάσω κάποιον αυτοκίνητον τοῦ Τέρματος ἢ τῆς Δοβράς πὺς θὰ μ' ἔφερνε στα Γιάννινα!

Μὲ τὶς σκέψεις αὐτὰς καὶ ἀκολουθώντας τον ἦχον τοῦ κουνουνιοῦ τοῦ σκύλου φτάσαμε μαζὶ μὲ τὸ Θεμιστοκλὴ Βαταβάλη στὴν κορυφὴ τοῦ Λυκότρου-που καὶ ἀπὸ κει πήραμε ἓνα δύσβατον μονοπάτι γιὰ τὴν ψηλότερη κορυφὴ τοῦ Ὄβρου. Τὶ μαγεῖα! Ὀλόκληρον τὸ Ζαγόρι ξετυλίγεται μπροστὰ μας. Ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς πλαγιές καὶ κορφές τῆς Γραμπάλας, ὡς πέ-ρα στίς πανύψηλες κορφές τῆς Γκαμήλας καὶ τοῦ Περιστεριοῦ, τὸ Ζαγόρι μὲ τὶς ἀνεπανάλη-πτες καὶ ἀπερίγραπτες ομορφίες του, στο φθινοπωρινὸν του μεγαλειον...

Πιο κάτω ἓνα μικρὸ οροπέδιο, ἀπὸ δυο μεγάλα καταπράσινα χωράφια. Τὸ ἓνα εἶναι τὸν Πανούλα καὶ τ' ἄλλο τοῦ Παπακονόμου, μὲ πληροφορεῖ ὁ Θεμιστοκλὴς. Στέκομαι καὶ τα κοιτάζω. Περιγραφόμενο το δεύτερον μὲ χαμηλὸν μαντρότο-χο καὶ ἀπὸ συστάδα πανύψηλων αἰωνόβιων ντούσκων καὶ γραβιῶν. Ποῖος νὰ ἔκτισε τὸ μαντρότοχο; Ὁ Μῆνς μὲ τὴ γυναῖκα του τὴν Καλούσιω, πὺς σ' αὐτοὺς ἀνῆκε πρώτα το χωράφι, ἢ ὁ Παπακονόμος; Πόσα μεροκάματα χρειάστη-καν γιὰ νὰ κτιστεῖ ὁ τοῖχος καὶ ποια ἡ δαπάνη του; Πόσα φορ-τώματα καρπὺν νὰ κατέβαζαν ἀπὸ τὰ δυο χωράφια ὁ Πανού-λας καὶ ὁ Παπακονόμος; Ἐρω-τήματα χωρὶς ἀπάντησι... Τὶ κρίμα νὰ μὴν εἶναι κοντὰ στο χωριὸ μας αὐτὰ τὰ χωράφια, θὰ εἴχαμε τὸ μεγαλύτερον καὶ ωραιότερον ποδοσφαιρικὸ γήπε-δον τοῦ Ζαγοριοῦ...

Τὸ γαγγίσμα τον σκύλου

σταματᾷ τους συλλογισμούς μου καὶ σέρνει τὰ πόδια μας καὶ πάλι στὴν κορφογραμμὴ τοῦ Ὄβρου. Ὁ Θεμιστοκλὴς πηγαίνει στα μάρμαρα τοῦ Νταρντάνη καὶ ἐγὼ πιο ψηλά στο καρτέρι τῆς ἀλεπούς. Φθά-νω καὶ κάθομαι στο βράχον. Καὶ τότε εἶδα κάτω ἀπὸ τὰ πό-δια μου νὰ χάσκει ἡ Τρύπα τοῦ Σιόλου.

Τὴν κοιτάζω. Δὲ μοιάζει σὲ τίποτα μ' ἐκείνη τῆς φαντασίας μου.

Τούτῃ εἶναι ἓνα πλατύστο-μον πηγάδι σὲ σχῆμα κεφαλαίου ὠμέγα (Ω), μὲ κατακόρυφα μαρμαρένια τοιχώματα, μὲ διά-μετρο 3-4 μέτρα καὶ βάθος 4-5 μέτρα.

Ὁ πυθμὲνας τῆς γεμάτος κοτρώνια, γραβιά, φράξους καὶ ἄλλα χαμόκλαδα, πὺς κρύβουν τὴν πραγματικὴ τῆς εἰκόνα.

Ἀπὸ τὸ κάτω μέρος τῆς, συ-γκοινωνεῖ μὲ τὸ χωράφι τοῦ Σιόλου μὲ στενὴν δίοδον.

Τὸ μικρὸ ἐμβαδόν τῆς μὲ ὁδηγεῖ στο συμπέρασμα πὺς ἡ τρύπα θὰ χρησίμευε γιὰ τσάρ-κο (μαντρί μικρῶν ζώων) ἢ γιὰ κατοικία τῶν βοσκῶν καὶ τοῦ τσέλικα, μὲ σκεπὴ ἀπὸ καλα-μιὰ βρίζας.

Ρίχνω μιὰ τελευταία ματιά στὴν τρύπα καὶ κατεβαίνω στο χωράφι, πὺς τώρα εἶναι ἓνα μεγάλο καὶ πυκνὸ δάσος ἀπὸ γραβιά καὶ θάμνους.

Σὲ μερικά σημεῖα ὁ δεντρο-φάγος μαρτυρεῖ τὴν ἄλλοτε ὑπαρξὴ τοῦ χωραφιοῦ. Παίρνω ἓνα μικρὸ μονοπάτι —πὺς μόνον ἀγριοκάτσικα καὶ ἀλεπούδες το περνούν— σκυφτός καὶ μὲ τὸ ὅπλον στο χέρι καὶ ὕστερα ἀπὸ ἀρκετὴ ὥρα φτάνω στον ἀμαξη-τὸ ἀγροτικὸν δρόμον, πὺς ἐνώνει τὸ Κορνίσι μὲ τὸ χωριόν.

Ἐδὼ ἰσιώνω τὸ κορμί μου, παίρνω βαθιές εἰσπνοές, σφουγγίζω τὸ ἰδρωμένο μέτω-πό μου, ξεκουράζομαι σὲ λίγο μαζὶ μὲ τοὺς ἄλλους κυνηγούς γυρίζουμε στο χωριόν...

Ποῖος ξέρει, θὰ αξιωθῶ νὰ ξαναπάω στὴν τρύπα τοῦ Σιό-λου;

Ἀς ἐλπίζουμε...

ΚΥΡΑ - ΠΟΛΥΞΕΝΗ Η ΟΣΙΑ (Διήγημα)

(Από το νέο του βιβλίο «ΕΞΟΔΟΣ ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ»)

ΦΡΙΞΟΥ ΤΖΙΟΒ

Σον

Ο Δημήτρης παρακινεί το Φίλιππο να τους πει το «θυμάμαι κάπου». Φτάνοντας στους στίχους:

«Τώρα στο σανατόριο του Βίνερ-βαλτ ακούει

στα στήθη της να κλαίει φριχτά το βρόχινο μαράζι...»

σχεδόν κλείνει ο λαϊμός του, είναι τρυφερή ακόμα η πληγή από αιμυγδαλοεκτομή και την ερέθισε το κρασί.

Ο Χατζής μονολογεί ανοιγοκλείνοντας τα μεγάλα μάτια που δεν ξέρεις να πεις αν τα σκιάζουν μόνο οι σαν βεντάλιες βλεφαρίδες ή μια μόνιμη απόχρωση θλίψης. «Ω γλυκυτάτη Θάλεια, εσύ που είχες του κόσμου τα καλά, να πεθάνεις μόνη και έρημη στο δάσος της Βιέννης... Μένουμε στην ίδια γειτονιά. Με περνούσε δυο χρόνια Φίλιππε, μ' έπαιρνε από το χέρι τον πρώτο χρόνο που πήγα σχολείο. Πηγαίναμε μαζί στο δημοτικό της Καπλανείου, φιλενάδα με τις αδερφές μου. Δικός μας άνθρωπος... Και η γιαγιά σου η κυρα-Πολυξένη, η οσία με τη βαθιά τόση στο φουστάνι, γελούσε όταν τσάκωνε χερσάκια να μπαίνουν κλεφτά κλεφτά στο ζαχαροπλαστείο της. Τον κυρ-Απόστολο ποτέ δεν τον συμπαθόσα, μπορώ να σου πω πως τον φοβόμουν. Δε θυμάμαι να με χαιδεύε ποτέ. Σκληροτράχηλος έμπορος. Να μη σ' έριχνε στα νύχια του η ανάγκη, σε τσάκιζε σαν ψείρα. Με συγχωρείς που εκφράστηκα σκληρά για τον παππού σου, μα ξέρεις από ποιά σκοπιά βλέπω και κρίνω τους ανθρώπους».

Ατόνησε η κουβέντα καθώς φωτιά που δε τη συνδαιλίζει. Το συμπόσιο, μάλλον το κρασί πες, έχει σχεδόν τελειώσει. Στη μνήμη του Φίλιππου περνούν σκόρπιες αναμνήσεις όπως τούφες τούφες καπνού που αφήνει ένα τραίνο. Θυμάται το κλάμα της μάνας του, μα τότε δεν έκλαιγε και δε μοιρολογούσε αυτή η γυναικα! Τον τράβηξε από το παιγνίδι, σκαβάνια έπαιζαν στην αυλή της εκκλησίας του χωριού. Αυτός την κλωτούσε, δεν ήθελε να κατέβει στα Γιάννινα. Του φόρεσε καθαρά ρούχα κι έφυγαν άρον άρον. Αντίκρισε στη μεγάλη σάλα του σπιτιού ακουμπημένο στον τοίχο σκέασμα φέρετρου. Το μισό έλαμπε όπως το χτυπούσε ο ήλιος και το αντανάκλασε ο μεγάλος καθρέφτης, το άλλο μισό σα να είχε βυθιστεί στη σκιά του θανάτου. Μύριζε όλο το σπίτι λιβάνι. Στη σάλα κύριοι που μιλούσαν σιγά, βήματα αθόρυβα. Τον έσπρωξαν να δει για τελευταία φορά τον παπού. Δε θυμάται καλά, ίσως και να χάρισε που τον είδε ακίνητο. Στον αιώνα τον άπαντα δε θα μπορούσε να τον ντύνει μια δωμά και όπως η αλεπού την κότα, να του τραβήξει το αυτί για να του εντυπωθεί πως στο αρχοντικό του παπού ήταν ανεπιθύμητος, όπως τα σκουπίδια. Γιατί; Βέβαια, πείραζε τα πάντα και αυτό δυσχερατούσε φοβερά τον παπού. Και ως τον γιόμιζε η Κασσούλα τ' αυτιά με τον ίδιο φοβερό λόγο «να κάθεται φρόνιμα για να μη σε μαλώνουν, εσύ

είσαι ορφανό, δεν έχεις πατέρα». Το άκουσε αυτό το «εσύ είσαι ορφανό, δεν έχεις πατέρα» τόσες φορές και με τόση πίκρα του τόλεγε η μάνα που τέλος το αισθάνθηκε πάνω του σαν κοινωνικό στίγμα, όπως αν του έλεγαν «εσύ είσαι μπάσταρδος, δεν έχεις πατέρα». Η ευαισθησία του έπαινε και τις πιο φευγαλέες διαθέσεις των ανθρώπων για το άτομό του, κάτι που συχνά τον τραυμάτιζε. Γιατί, ρωτήθηκε, τόσα λουλούδια στο στήθος και στα πόδια του παπού; Ποτέ δεν τον είδε να έχει στο πέτο λουλούδι, ούτε και στο δωμάτιό του ήθελε βάσει με τριαντάφυλλα, μόνο χοντρά τετράδια είχε εκεί μέσα και τα κλειδώνει σε ντουλάπι. Λύθηκε από το αγχώισμα της κυρα-Πολυξένης που την κατάτρωγε το σάχαρο. Δεν τον άρεσε το πρόσωπο και τα χέρια της, είχαν το ίδιο χρώμα με του παπού. Μετά κανένας δεν του έδωσε σημασία. Πήγε να βρει το πουλί. Από το καλοκαίρι είχε δεμένον κάτω από τη στέγη έναν κίλιλα, ίσως ήταν γέρος ή άρρωστος για να πιαιστεί. Πριν φύγει για το χωριό του άφησε προμήθειες νερό σ' ένα κονσερβοκούτι και μια κόρα ψωμιού, να πίνει και να τρώει. Βρήκε στην άκρη του σπάγγου δεμένο ένα κοκκαλάκι. Απτήθηκε για το πουλί. Ύστερα ανέβηκε στο ποδήλατο του θείου. Παρατημένο κάτω από τη στέγη εδώ και πολλά χρόνια, σάπυσαν οι σαμπρέλες του. Χτύπησε το κουδούνι με απόλαυση πολλές πολλές φορές, κάτι που άλλοτε ήταν απαγορευμένο. Ψαλμωδούσαν στη σάλα οι παπάδες, ποιος θα τον άκουσε; Πάτησε το ένα πόδι στο πετάλι, από τη σέλα δεν έφτανε να κάνει τον κύκλο με τα δυο. Το κίνησε ακροβατώντας μπρος πίσω, μπρος πίσω, ώπου σωριάστηκαν στο ταβάνι του τρίτου ορόφου προκαλώντας σεισμό. Μα και πάλι κανένας δεν ανέβηκε. Στρώθηκε γδαρμένος. Πήγε στο πηγάδι να πιυθεί. Δεν υπήρχε πια παπούς να τον μαλώσει γιατί ανεβάζει με δύναμη το χάλκινο κουβά μέχρι να βαρέσει την τροχαλία της σκεπής. Βροντούν γουστόζικα.

Ο γείτονας είχε ακουμπήσει στον αυλότοικο σκάλα και πριόνιζε ξεράδια δέντρου. Φαίνονταν μόνο το κεφάλι του ιερέα. Είδε καθαρά τον παπά να του βγάζει κοροϊδευτικά τη γλώσσα, ύστερα τον άκουσε να τραγουδάει:

«Ποιος πλούσιος απέθανε και πήρε βίος μαζί του,

πήρε δυο πήχες σάβανο να ντύσει το κορμί του».

Το ήξερε, το τραγουδάγαν και οι οργανοπαίχτες στο χωριό του. Κατάλαβε, πέταξε πέτρα στο κεφάλι του ιερέα. Πρώτη φορά έπαιρνε το μέρος του παπού του. Ζήτησε προστασία στην αγκαλιά της γιαγιάς. Τη βρήκε μόνη, δεν ήταν σε θέση ν' ακολουθήσει την κηδεία. Έπιασε και τους δυο το παράπονο. Αυτός έκλαψε για τον παπού που πήρε μόνο δυο πήχες σάβανο και για τον κίλιλα, η κυρα-Πολυξένη για όλους τους πεθαμένους της. Κλαμμένους τους βρήκε η Κασσούλα γυρίζοντας από την ταφή

του πατέρα της.

— Το ρίξατε στην πεθαμενολογία, σβήνω από τη μνήμη σας όλους τους νεκρούς με το νέκταρ που απομένει, επωφεληθείτε της προσφοράς μου, μίλησε ο Λεάνδρος και συνέχισε πονηρά. Τακούλη, η σειρά σου να μας αταγγείλεις ένα από τα εφηβικά σου δημοσιεύματα στην «Ηπειρο». Ομολογώ πως δεν τα γνωρίζω. Βέβηλο χέρι φρόντισε να τα εξαφανίσει ψαλιδίζοντας τις εφημερίδες του αρχείου σας. Μα θα τα βρω στην Εθνική Βιβλιοθήκη μόλις κατέβω στην Αθήνα...

Ο αγέρας ανεμίζει τη μπέρτα του δελινού στις στέγες των ταμπάκικων. Ο Σωτήριος τυλίγει το μακρύ κασκόλ δυο τρεις γύρους στο λαϊμό. Φοράει το μαλακό καπέλο, ιγάνει με τα δάχτυλα όσα μαλλιά της άφθονης κόμης του έμειναν εκτός. Μυρίζει και ξαναμυρίζει βαθειά ματσάκι νάρκισσων. Ήταν δικό του μα τους αφήνει ξανά στο καπάκι του πηγαδιού. Φεύγει και ο Πύρρος. Τον ακολουθούν η σκιά του και ο κούφιος ήχος του ξύλινου ποδιού τακα-τούκ, τακα-τούκ, δυστυχία του. Οι τρεις νεότεροι βγαίνουν στο σοκάκι μαζί. Έμεινε μόνος ο Χατζής. Μαζεύει από το καπάκι τα χρήματα του ρεφενέ και τα μετράει στον κάπελα. Βγάζει μια κόλα, σαλιώνι μολυβόκι και στρώνεται να γράψει το κύριο άρθρο της επομένης για την εφημερίδα του με θέμα την πορεία του πολέμου που σπαράζει την Ευρώπη. Μα θα το εγκρίνει η λογοκρισία;

Κόπασε ο άγριος αγέρας που χούμψε επί τρία μερόνυχτα από τη μπουκα του Δρίσκου —όπως κάποτε τα στίφη Αλβανών— μαστιγώνοντας αλύπητα την οδாலόχη Παμβώτιδα. Χρέμησαν τα νερά, τα ψάρια ακούμπησαν την κοιλιά τους στο βυθό να ξανασάσουν. Χάθηκε μέσα στην κεντρική πύλη του κάστρου η σιλουέτα του Λεάντρου και ο Μιχαήλ πήγε στην «Αλλιάνς Φρανσαίξ» να συνεχίσει τα γαλλικά του. Μόνος ο Φίλιππος πέρασε το παζάρι και ανηφορίζε. Η όψη ματώνει πάνω από το βουναλάκι. Τον πιέζει μια νοσταλγία για πρόσωπα και πράγματα που έχουν οριστικά ταξιδεύσει στο άγνωστο. Ακόμα ενεργεί στο θυμικό του το νέκταρ του Ζαν Μωρεάς. «Ήμουν ένα καθαματάκι» σκέφτηκε χαμογελώντας και θυμήθηκε πως τυραννούσε την κυρα-Πολυξένη όταν την πρόδωσαν οι δυνάμεις της. «Την εβίβαζα κατ' εξακολούθηση με τον αισχρότερο τρόπο, ούτε μαφιόζος να ήμουν. Πώς και δεν έγινα χαφίης;» Όταν προχώρησε ο σακαροδιαβήτης την κυριέψε αβάσταχτη βουλιμία για γλυκά, οποιαδήποτε γλυκά, αρκεί να ήταν γλυκά. Ξαναγυρίζει στη μνήμη του το σχήμα του πορτοφολιού με την πάντα φουσκωμένη κοιλιά του από κέρματα. «Γύριζε αντίθετα όταν το άνοιγε να μη βλέπω το θησαυρό της και σκαταλιζόμουν. Την είχαν ταράξει στη δίαιτα και γκρίνιαζε. Όλα της φαίνονταν άνοστα, ιδίως το αλαφρό σαν από αφρολέξ ψωμί που την ταΐζανε. Τότε έγινα προμηθευτής γλυκών, όπως άλλοι

ναρκωτικών. Κρυφά της αγόραζα γλυκά, κρυφά της τα έδινα. Φυσικά και τούσα σεβαστή μερίδα για λόγους Που να πήγαινε στο νου κανενός το θρεμπόριο που γίνονταν. Οργανωμένα έγκλημα. Έως εδώ καλά, τί καλά στην ο γιαντρός διαπίστωνε επιδείνωση, πάει καθόλου καλά». Έλεγε και έλεγε για τη δίαιτα «κόκκινο ζάχαρη να βάζει στο στόμα της». Μετά άρχισε μαρτύριό της. Την εβίβαζε να μου δίνει δραχμές, αλλιώς θα τη μαρτυρούσε. Έστριβε από δω, έστριβε από κει, στα χέρια μου κρατάω το τιμόνι, καλόπιανε. Ανένδοτος εγώ. Σιγά να ροδικούσα τραβώντας από την πλάτη της το σκληρό μαξιλάρι που την συγκουφίριζε. Στο τέλος υποχωρούσε. Δεν χε και εναλλακτική λύση. Μαρκιζάδες που δεν άντεχε άλλο τον εμφύλιο ύψωνε τη φωνή. Έτρεχε η μάνα να έτρεχε η Θάλεια. Η κυρα-μάνα φρόντισε κόρη της να με πάρει και να νουμε άφαντοι. Προχωρούσε η ανάσχη. Απαντούσα στερεότυπα πως δεν πείραζα καθόλου, θέλει και γκρίνια, πως αν της κάνω κάτι να το πει. Φοβάτο να ανοίγει το στόμα της, τι κλέγε. Ατά γίνονταν εκείνο το αξέχαστο μακαλοκαίρι. Φθινόπωρο ήταν που με κατέλαβε ο κουρνιαχτός που σπρώχνει έψεν έναν ήλιο. Τρύπωνε ανάμεσα σε τα ψηλά χόρτα του κήπου και κρυφά στη φωλιά μου, κάτω από τη μαρσινική. Μάλλον μέσα τον Οκτώβριο ήταν και ο κήπος κοσμοπολίτικος και μολόχες. Δε θέλησα να την δω με τα ρωμένα χέρια στο κουτί της. Μ' έπιασε ένα παράπονο, μα ένα παράπονο. γο και κάποιος άλλος έκλαιγε μαζί με τη δούλα. Φρονούσε σαν φοροδότη. Έτρεχαν σάλια, δάκρυα και όλο «αυτή ήταν η δούλα κι εγώ η κυρία» φρόντισε και την καλοπάρει. Μ' έπιασε τα μάτια. Μ' αρκάλιασε, μου πε να μην την κλάψω άλλο, πως η κυρα-μάνα μας εκεί που δεν ξανόριζαν, μου είπε ακόμα πως της έπιασε κακό να της κουβαλάω γλυκά, όταν έφυγα για το χωριό την προημέρη αυτή με τον ίδιο τρόπο. «Μου το γονατιστή, μου φιλούσε τα χέρια» ρώτησε αν τη σκοτώσαμε εμείς. Παιδιά ήμουν, δεν της απάντησα. Για καίριο σκεπτόμουν με τρόπο. Ακούστη στην εξώπορτα κουδουνάκια θυμωμένων έρχονταν οι παπάδες να την πάρουν. Από τα ανοιχτά παράθυρα του οντά έφταναν οι φωνές των γυναικών που κατέβηκαν από το χωριό μας και μοιρολογούσαν:

Νοικοκυρά συντάζεται στον Άλκο πηγαίνει.

Ανασκιάζει τα σπίνια της, κλείνει τα κλειδιά της.

Παίρνει λαμπάδες κίτρινες και μοιρολογίστρες

και τρέχουν κι οι γειτόνισσες να χαροχτυπημένες...

ΖΑΓΟΡΙΣΙΟΙ ΠΟΙΗΤΕΣ

ΜΟΝΑΞΙΑ

Στο πέλαγο της σιωπής σου αρμενίζω
πότε δεξιά, πότε ξερβά
και πότε ολόγεια εμπρός του.

Νανούρισμα της φαντασίας μου γλυκό,
το απαλό κυμάτισμά του
κι έρωτα πλέκουν τρυφερό,
τ' αγέρι με τ' άσπρα μου πανιά.

Μόνος, κατάμονος ταξιδευτής,
στα χέρια μου κρατάω το τιμόνι
μαχών τη ρότα για να βρω
και κάπου, σε γαλήνιο ν' αράξω αγκυροβό-
λι.

Πάντα, μέσα μου, αναρωτιέμαι:

— Πού πάω; —Τι γυρεύω;
κι απάντηση δεν έχω...

Κι όμως το πέλαγο με κραζει,
όλος ο χώρος του σαγήνη
κι η σιωπή σου, Μοναξιά,
ένα μυστήριο, μαγεία!

— Δεν ξέρω. Τί είμαι;
κατεπάνος ή ναυαγός;
— Δεν ξέρω. Τι ζητάω;
το σκοτάδι ή το φως;

Μοναξιά, απάντησέ μου...

ΕΛΠΙΔΑ

Στο περιβόλι της ζωής
ρωλιάζει η Ελπίδα.
ρέφεται απ' τους χυμούς των λουλουδιών
και των καρπών τη γλυκειά ψήχα.

Τα χρώματα και το φως,
γίνονται τραγούδι ερωτικό.
Στα κλώνια και τα φυλλώματα
κουρνιάζει στις μπόρες και στο σκοτάδι.
Στ' ανιγνί ξημέρωμα,
σκορπάει χαμόγελα στη γύρω πλάση
κι ανταύγειες χαράς στις ζαλισμένες τις
καρδιές.

Γεννήθηκε αστέρι για να φωτίζει,
τυγολαμπίδα φωτεινή στις θλίψης την
αντάρα.

Ελπίδα, πνοή ζωής
κι αγάλλισμα ψυχής,
σε περιμένω...

Σ. Σ.

ΘΕΛΩ ΝΑΝΑΙ ΧΑΡΟΥΜΕΝΑ...

Θέλω νάναι χαρούμενα και λαμπερά ένα
γύρω
ώστε με τέτοια εντύπωση το νου μου να
χορτάσω.
Ν' αναγαλιάζει ο ουρανός κι η γης να στά-
ζει μύρο
όταν πια τη συνείδηση, τελειώνοντας, θα
χάσω...

Θέλω ένα αγέρι του βουνού να μ' ελαφρο-
χαϊδεύει

και μύρι ανθών τα χρώματα γλυκά να
εντυπωσιάζουν.

Σαν το φθαρτό το σώμα μου βαρεία θα
κινδυνεύει

τα γλυκο-νέγρια να λαλούν, τα φύτρα να
χλοάζουν...

Θέλω ένας ήλιος Φωτεινός να υπόσχεται
τη ζήση
σ' όσους θα παραμένουν να την γλυκοχα-
ρουνε.

Κι απέ ευτυχής το είναι μου θα πω πως
θα διαλύσει
χώρα κι αυτό στα χώματα που θα το υπο-
δεχτούνε...

ΣΠΥΡΟΣ ΚΩΝ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΣΤ' ΑΣΤΡΑ ΤΟΥ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟΥ

Αν, προχωρώντας, βρίσκομαι στ' άστρα
θου Φθινοπώρου
κι έχασε η παρουσία μου την πρώτη της
αξία

δεν έχω το συναίσθημα του άδειου και τα-
λαιπώρου

που έχασε τη στεγνή Χαρά και την ορθο-
κρισία...

Πάνω μου τ' άστρα λαμπερά και με προ-
βληματίζουν
μα το καθαίο βλέμμα τους ψυχρό δεν
μούρθε ακόμα.
Το σώμα μου κι η αγνή ψυχή σταθερά βη-
ματίζουν
προς τον μακρύν ορίζοντα μετά απ' το φι-
νο γιόμα...

Δεν έχασα την πίστη μου για μια μεγάλη
γεύση
που στέκεται στο διάβα μου να με καλωσο-
ρίσει.

Κι ούτε ξητώ ένα βάλαμο να πω να με
ημερέψει
για ν' αντικρύζω θαρρετά την Μαγεμένη
Δύση...

ΣΠΥΡΟΣ ΚΩΝ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΓΛΟΜΠΟΣ ΝΥΚΤΟΣ

Ο τυλιγμένος μ' εφημερίδα γλόμπος
ρίχνει τις θαμπές του ανταύγειες
 στους κοιμισμένους ασθενείς.
Κέρινα ομοιώματα
με ιχνηλάτη χαρακτηριστικά
τονισμένα από πελιδνές φωτοσκιάσεις.

Καθλωμένος εδώ,
σ' αυτό το πεισιθάνατο «Καθαρήριο» του
θαλάμου Νο 4
βουλιάζω κυριολεκτικά
στις ζοφερές μου σκέψεις.

Τι νύχτα!
Πόνος, θλίψη
θλίψη και πόνος!
Ακατασίγαστη θλίψη
για την ανήμπορη μάνα.
Κι ο θάνατος!..
Αυτός ο θάνατος,

που τόσο επιτακτικά και βίαια
βροντάει στο κατώφλι
της παντέρημης ψυχής μου.
Θέμου,
μπρος στην απροσμέτρητη ευσπλαχνία σου
προς τι ο πόνος,
προς τι η θλίψη,
η αβάσταγη θλίψη;
Προς τι λοιπόν η μάταια ύπαρξή μου;
Θάθελα να πεθάνω,
μα τ' άγνωστο μυστήριο της ανυπαρξίας,
τ' ανεξίτηλαστο και τρομερό αυτό μυστήριο
του ζόφου και της αιώνιας σιωπής,
πόσο σαστίζει
την ανύπαρκτη ύπαρξή μου!

Ω, θάνατε, θάνατε θάνατε,
λυτρωτή των «ανεπίσκατων» ψυχών
σ' επικαλούμαι
έλα!

Έλα τρομερέ «Εωσφόρε»
τον υπέρτατο κι' ακατάβλητο σκότους!

Λύτρωσέ με
απ' αυτή την απέραντη θλίψη.
Την ξέχειλη αυτή κατάθλιψη
για την κατάκοιτη μάνα
που τόσο έντονα σπαράζει την καρδιά μου.
Λύτρωσέ με
απ' την οδύνη και τον πόνο.
Κι' αν ίσως έτσι αξιωθώ,
ποθώ,
λιτός από το περιττό,
ν' ατενίσω,
ανάβαρος πια,
τ' ακαταύγαστο φως της αλήθειας.

Την κροστάλλινη πηγή της αιωνιότητας,
γαλήνιος στον σύσκο Δρυμώνα των ελει-
θερων
κι' αγαπημένων μου ψυχών!

Ο τυλιγμένος σ' εφημερίδα γλόμπος
ρίχνει τις τυφλές του ανταύγειες
 στους κοιμισμένους ασθενείς
που μόλις ανάσαιναν,
νεκρικά εκμιαγεία της Αποκάλυψης.

Φωκίων Ιωαν. Καψάλης
Νοσ. Χατζηκώστα 1.3.1991

ΑΤΙΤΑΟ

Μηχανές χυμούσαν απ' τα μάτια σου
με αναβάτες δίχως κάσκες προστασίας.
Έβραζε δέγματα η ασφαλτός
κυκλοφορούσε αργά μια βουβαμάρα ναχε-
λικής αργίας.

Κάπνιζες. Σημάδενα τους κύκλους με βεν-
ζίνα.

Λόγια.
— Με την αφέλεια παιδιού,
που αραδιάζει ό,τι έχει κατά νου.

Απομνημένο. Στους κύκλους του καπνού
ο γύρος του θανάτου.
Σε μία σήραγγα όλο αυτιά,
μουνηγός ο βόμβος της πρωτιάς σου.

Παράβηκα τις εντολές.
Ο ίλιγγος φωνή, λίγο πριν να χαθούν οι
αντωνυμίες.

Αυτός, Αυτή, το όνομα
Άγριο μεσημέρι μ' οπτασίες.
Αρσινόη Τσακαλογιάννη

Σαν Ζαγορίσιους βέβαια δεν ήταν δυνατόν να μ' αφήσει αδιάφορο η πληροφόρηση, αλλά επί πλέον και σαν ερασιτέχνης φωτογράφος, το ενδιαφέρον μου ενδυναμώνεται: Το Ζαγόρι μας, αυτή η μικρή γεωγραφική «χελιδονοφυλιά», με την ανεπανάληπτη φυσική του ομορφιά και την ιδιαίτερη οικιστική του παράδοση, που όλοι τόσο έχουμε την υψηλή του έννοια, εκτός από γενέτειρα μεγάλων ευεργετών και διδασκάλων του γένους, σχετίζεται έμμεσα και με την πρωτοπορία της φωτογραφίας στην Ελλάδα! Και να πως: Πρώτος φωτογράφος στη χώρα μας ήταν κάποιος Φίλιππος Μαργαρίτης, Μικρασιάτης (Σμύρνη) που γεννήθηκε το 1810 και πέθανε το 1892 (Περ. ΦΩΤΟ). Η «σκούφια» λοιπόν αυτής της οικογένειας κρατάει από τον Τύρβανο Θεσσαλίας. Πλιν όμως, οι βαθύτερες ρίζες της έλκονται από τη δικιά της Λάϊστα, που τα μέλη της ως κτηνοτρόφοι, ποιός ξέρε πόσο παλιά, κατέβαιναν για διαχείμαση στα βοσκοτόπια του Τυρνάβου, στον οποίο μετά εγκαταστάθηκαν και ενσωματώθηκαν τελείως.

Δεν ξέρω όμως κατά πόσο η «ξερή» κ' ατεκμηρίωτη αυτή πληροφόρηση ευσταθεί. Ενδέχεται όμως, ο Πύργος Μέρτζιος δικηγόρος από τη Λάϊστα, που ανακατεύεται με την ιστορία και τα γεγονότα του χωριού του, ή κάποιος άλλος λαϊκιστής, να εγκύψουν πιο έγκυρα και πιο εμπειριστικά στο θέμα και να μας οιογονέψουν έτσι, δίχως κίνδυνο διάψευσης, την ενδιαφέρουσα αυτή πληροφόρηση.

Ταξινομούμε επίσης στο ενημερωτικό μας σημείωμα αυτό, μία ακόμη εξακριβωση, που αφορά την έγχρωμη φωτογραφία: Ο πρώτος που ασχολήθηκε με την επεξεργασία της έγχρωμης φωτογραφίας σ' όλη την Ήπειρο και Αιτωλοκαρνανία είναι επίσης Ζαγορίσιος. Πρόκειται για τον εξαιρετο οικογενειάρχη και ηγετικό επιχειρηματία Λεωνίδα Λαίτη του Χρήστου από τους Λιγκάδες, που στο τέλος του 1974, με εργασιότητα που άνοιξε στην οδό Ευεργετών ένα στα Πάννινα, επεξέτεινε με τόλμη και επιχειρηματική ανησυχία, τα στενά για τη διαστημική επεξεργασία, όρια της ασπρόμαυρης φωτογραφίας, ευρύνοντάς τα με την σαρωτική επιβολή της έγχρωμης.

Ευκαιριακά τώρα, μια και καταπιαστήκαμε με φωτογραφικό θέμα, πως μπορούμε ν' αγνοήσουμε τον συμμαθητή «Αλέξη», τον «Αλέξη της Βρυδικής» (αδελφή του), όπως χαρακτηριστικά τον αποκαλούσαν στο χωριό μου τη Δοβρά, τον άγιο αυτόν άνθρωπο, τον ευφύεστατο πολυτεχνίτη, τον ακάματο ποδηλάτη, που ποδηλάτουσε ως πέρις στα εννεήνια έξι του χρόνια, που αμφιβάλλω αν στις δύσκολες περιστάσεις της πολυκύματης ζωής του, χρησιμοποίησε έστω και μία πονηριά κ' αυτή όχι για κέρδος, αλλά σαν αυτοάμυνα σε κείνες τις αιχμηρές για τον τόπο μας περιστάσεις. Κι' ο Έχωρος λόγος μας για τον «καίμενο» τον Αλέξη, δεν είναι διάφορος με το θέμα,

ΖΑΓΟΡΙ ΚΑΙ ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ

ΦΩΚΙΩΝΑ Ι. ΚΑΨΑΛΗ

σχετίζεται άμεσα. Γιατί ο «Αλέξης», που είναι «ντίπι» δικό μας από την Ελάτη (Μπουλτζή), είναι από τους πρωτεργάτες της φωτογραφίας στο Ζαγόρι και μάλιστα από τους πιο πιστούς της ιεραρχούς. Δείγματα των ελάχιστων φωτογραφιών του, που απέμειναν μετά την καταστροφή του χωριού του από τους Γερμανούς, αποδεικνύουν τα περί της τεχνικής του καταρτίσεως και ποιότητας.

Ο Αλέξιος Μπέτσιος, ή ο «Αλέξης» ο φωτογράφος, όπως ευρύτερα ήταν γνωστοποιημένος, μνηθήκε στα μυστικά της φωτογραφικής τέχνης ως αυτοδίδακτος από είκοσι χρονών κι έκανε τη φωτογραφία όχι μόνο επάγγελμά του, αλλά πίστη και βιωμά του, ένα λειτούργημα που το υπηρέτησε ευσυνείδητα, αφιερώνοντας τ' ωραιότερο κομμάτι της ζωής του. Με κείνη δε, την παλαιοαίχρεια ξύλινη κάμερα (κουτί με τρίποδο, φυσούνα μπροστά και μαύρη κουκούλα πίσω) αποθανάτισε κυριολεκτικά με ευαισθησία και συνέπεια ανεπανάληπτες φάσεις από την κοινωνική ζωή, τη φύση και την αρχιτεκτονική του ξεκουστού μας Ζαγοριού. Ο Αλέξης λοιπόν δεν είναι μόνο μια σεβαστή μορφή, ένας άνθρωπος θυμόσοφος, πιστός στις παραδόσεις μας και με κοινωνική προσήλωση, έντιμος και υποδειγματικός, αλλά κατέχει και το αξιοζήλευτο ρεκόρ του μακροβιότερου φωτογράφου από τους εν ζωή ομοτέχνους του. Κι' αυτό όχι μόνο στην Ήπειρο, αλλά και πανελλήνια πιστεύω. Έτσι το Ζαγόρι μας, με τον ενενήνταεπτάχρονο (97) Αλέξη, καταλαμβάνει την πρωτιά στους «χοροκώχους» φωτογράφους!! Αξίζει δε να σας πούμε και κάτι ακόμη για την ανήσυχη φύση του πολυσχιδούς αυτού ανθρώπου, ο οποίος ήταν πολυτάλαντος στις τέχνες. Μεταξύ αυτών ασκούσε και το επάγγελμα του τεχνετή: Σε κείνη την «προκαταβλήσιμη» για τις τέχνες εποχή, όπου δεν είχε ακόμη διαδοθεί ο καθετήρας, ο «προκαθήμενος» στο θρόνο των τεχνών Αλέξης, με ειδικής εμπνεύσεως ντενεκεδένιο καθετήρα που προσάρμοζε αναλόγως, συνέλεγε σε υδρομάστευση τα ούρα και τα διοχέτευε εκτός στρωμάτων, βλετών ή παπλωμάτων, απασχολώντας έτσι τις γυναίκες από τη συχνή ταλαιπωρία του καφιδιού και τα μαυρά ή τους ασθενείς από τα επώδυνα συγχάματα. Παρόλο όμως που ο Αλέξης είναι ο «πρώτος» εμπνευστής του καθετήρα, δεν εμπιστευόταν εύκολα γιατρό. Κι' όταν κατά σύμπτωση του πείς κάτι για γιατρό, σου απαντά αμέσως: «αυτοί δεν ξέρουν τίποτα»!

Σήμερα, ο αγαθός αυτός άνθρωπος — ο παλιοκαριόσιος φωτογράφος — ευρύνει τις γνώσεις του, διαβάζοντας «βίους των αγίων» και σύγχρονα επιστημονικά και φιλοσοφικά βιβλία. Ζει δίχως την ευ-

γενέστατη αδελφή του τη «Βρυδική» που πρόσφατα χάθηκε, με την αποκλειστική φροντίδα των δύο ευπλά-

ΛΗΣΤΕΙΑ ΣΤΟΝ ΕΛΑΦΟΤΟΠΟ

ΜΕΝΕΛΑΟΣ ΚΑΡΠΟΥΖΗΣ

Μια αναδρομή στο παρελθόν είναι πολύ απαραίτητη. Οι πρόγονοι μας μπορεί να μην υπέφεραν τόσο, ιδίως στο «Ζαγόρι», από τον τούρκο δύναστη, όσο από τους ληστές, που λυμαίνονταν κυριολεκτικά τον τόπο, ερήμηναν και απονύμηναν τούτον, απομυζώντας κάθε ικμάδα ζωής και προκοπής του. Παραδίδω ροκάτω στη δημοσιότητα τη ληστεία που έγινε στο χωριό μου, το λατρευτό Τσερβάρι, όπως την περιγράφει σε χειρόγραφο βιβλίο του ο αείμνηστος Παπα-νικόλας, αυτούσια, χωρίς καμιά παραλλαγή, στη γλώσσα, διότι θα ημίλωνε το κείμενο.

«Ημέρα αποφράς, ολεθρία και ανήκουστος απήγγασε η 5 Μαρτίου, ημέρα Παρασκευή του έτους 1882. Όρθρου βαθέως 19 λησται υπό την ηγεσίαν Γεωργίου Σουλιάτου εισελθόντες τας κυριώτερας κατέλαβον, θέσεις, πολιορκησόντες τους κοιμωμένους εντός της οικίας Χαρίση Ζένου, νυν δε Κώστα Βασιλείου, ευρισθόντες τακτικούς σταραπώτας 4. Ίνα εμπνεύσων τον πανικό εις τους, μόλις αφυπνισθέντας κατοίκους εξέλαγαν τους γύφτους εν τω μεσοχώριον πεζόντας τα όργανα και των ληστών ορχουμένων. Έπεσαν εις χείρας των ληστών παραδοθέντες άνευ της παραμικράς, της ελαχίστης, αντιστάσεως ει και εν κλειόντο ασφαλώς εν τοις ευατόν οικίαις οι Μάνος Εξάρχου, Νικόλαος Βαζάκου και υιός αυτού Γεώργιος, Κωστούλας Κυρκόπουλος, Χαρίσης Σακελλάριος, Αποστόλος Χ. Τάσιου και Κώστας Δ. Σακελλάριου. Εις μάτην έπευσαν να ανεύρουν και ανακαλύψουν τον λαν βαρυτάλαντον Ιωάννη Παντοσίτην.

Ούτος εξελθών λάθρα εκ της θυρίδος της οικίας του, της ούσης προς βαρύν, εισήλθε εις την οικίαν της Στάμης εγκρυβείας εις το αμπάριον. Τη θεία αφωγή, ει και επιμελώς τον οικον αυτής ηρένησαν και δι' ανημμένον κρηπίδων κύντων και ιδωσιν εντός του κρυφτηγέτου αυτού, το χωρίον εσθύνον. Διότι εις εσώσαν το χωρίον από των όλεθρων. Πρώτον η βραδυόσης δια την ματαίωσιν ανακάμψιν του μνησθέντος και δεύτερον εις Κάτω Σουδενά και Άνω εποπείμης μεταβάσεις του τότε τας φρένας πάσχοντος Παπά-Χριστοδούλου. Διότι οι λησται εκόκουν αφού εξαγάγωσι τους κατοίκους, φορολογήσωσι αυτούς, φορτώσωσι τα πολύτιμα φορέματα και λοιπά συμπαραλάβωσι ως αιχμαλώτους τους βαρυτάλαντους.

Ο συν Παπα-Χριστόδουλος λαθών την άγρυπνον προσοχήν των φορολογηστών ληστών από την οικίαν Λιόγκα και λάκκον Λιάπαινας σφίκετο πρώτον εις Κάτω Σουδενά, ένθα δια δακρύων εδήλωσε την επικείμενην συμφοράν του χωριού του. Οι Κάτω Σουδενίτες, ει και κατ' αρχάς αμφέβαλλον περί της αληθείας καταθέσεως, πασιδύλου ούσης της διανοητικής διαταράξεως του αγέλου, ήττον εκ των τεκμηρίων επείσεσαν, εμβλέψαντες μετ' εκπλήξεως ειδόν το έργον των δρόμων του χωριού κόσμου, ως και ζώων. Εκείθεν επορεύθη εις Άνω Σουδενά αναγγέλλων τα ίδια.

Εξ' αμφοτέρων των χωρίων επίκαιροι έδραμον, οι μεν δια των Σταυροπόρων, οι δε δια της Αραβνάς, κατάδηλον έποίησαν την παρουσίαν αυτών διά συνεχές πυροβολισμών. Ταραχθέντες συν οι λησται δια την δραπέτευσιν του ιερέως εκπλήξεως και φρίκης ήκουσαν τους πυροβολισμούς. Οπότε εκ της Αραβνάς ήχησε στρατιωτική σάλπιγξ ενθαρρύνουσα τους πολιορκημένους εν τη του 2νου στρατώας. Ουτοι επί τω ακούσμω αναβαρύνοντες ήρξαντο πυροβολήσθαι. Οι συν λησται απέλπιοντες ως ματαιουμένων των κακοβούλων αυτών σχεδόν παραλαβόντες μεθ' ευατών τον Μάνον Έξάρχον, Νικόλαον Βαζάκου και Γεώργιον Βαζάκον και τους λοιπούς όπισθεν αναφερομένους, εκτός του Κωστούλα και Χαρίση δραπέτευσαντας εις την ταραχήν, έφυγαν. Η πολιορκία υπήρξε εντυχή, αλλά τα αποτελέσματα φρούδα. Επελθούσης γαρ της νυκτός οι πολιορκούντες επανέκαμψαν εις το χωρίον, καίτοι είχαν εξαντληθεί τα πολεμοφόδια των ληστών. Περί το μεσονύκτιον οι λησται μετά των αιχμαλώτων κατήλθον τ' βουνού απολύσαντες τον Νικόλαον Βαζάκον και Εμμανουήλ Εξάρχου ενγυμνόντος του πρώτου δια τον δεύτερον ως λύτρα 150 λίρας.

Τα δεινά άπανα υπέστησαν οι τρείς αιχμαλωτοι κατά το τμήμον την εν τω όρει διαμονής, διάγοντες βίον λαγυού, περιγράφει εν ιδιαιτέρω βιβλίω ο εν τω όρει γυμνασιάρχης συμπατριώτης Αναστάσιος Π. Σακελλάριος. Αργότερον παρεδόθη σώος και αβλαβής εις τους στρατώας εγγύς του Μπορμιτιστικού ο Γεώργιος Βαζάκος και δια Γρεβενών κατά τη Μ. Παρασκευή έφθασεν εις το χωρίον. Οι άλλοι δύο, Αποστόλος Χ. Τάσιου και Κώστας Δ. Σακελλάριος, παντοίας υποστάντες κακουχίας και τυρρανίας μετά δυσχερείας διαπραγματεύσεις επιτέλεσαν εις αποτέλεσμα.

Αποσταλόντων των λύτρων, 500 χρυσά λίρας δια τον Γεώργιον, 150 του Μάνου και 50 του Κώστα δια του Χ. Ξούρα, όντος τότε πεθερού του Γ. Βαζάκου της γραιάς Μαλάμης και του περί τα ταύτα γνωστού Κωσταντίνου Γκωναντή, εγένετο η απελευθέρωσις εις το Μοναστήριον Στόμιον της Κονίτης.

Η εισβολή της συμμορίας ταύτης εις το ακμάζον τότε Τσερβάριον επήνευσε ολέθρια αποτελέσματα.

Εκτοτε ήρξατο να καταρρέη και ολόένα βαίνει εις αφανισμόν. «Κρίμας οι δε Κύριοι» η επάρατος διχόνοια και η ειδικής διχονομίας τεραστίως ποσότης προόδους. Αι φατρίες, αι ασχημίας έφθασαν εις το κατακόρυφον σημείον.

Η επάρατος διχονομία ήρξατο να αναβάλει και ενοδομώχως να κυριαρχή εκαστον κάτοικον του χωριού...»

χνικών του ανηψιών, παιδιά της καλότητας Ευρυδικής, του Λευτέρη και Χρήστου Παπαθανασίου (δάσκαλοι και καθηγητές).

Όμως, δεν κάνει πιά ποδήλατο εκείνο το άχαρο και δυσχερές ποδήλατο, που μοιάζει περισσότερο με κείνα τα ξαβιά αλογομολάκια της «ούντρας»!

ΕΛΑΦΟΤΟΠΟΣ

Η Ένωση Αποδήμων Ελαφοτόπου Αθηνών και ο Σύλλογος Πανωσoudenιωτών διοργάνωσαν, από κοινού, μεγάλη χοροεπιδείδα στο ξενοδοχείο OSCAR των Αθηνών. Παραβρέθηκαν εκεί γύρω στα τετρακόσια άτομα, Τσερβαριώτες, Πανωσθενιώτες, Παπιγκιώτες, Μονοδεντρίτες, λίγοι Κατωσθενιώτες, αλλά και πολλοί φίλοι των χωριών μας.

Περάσαμε το βράδυ αυτό πράγματι μια όμορφη «ΖΑΓΟΡΙΣΙΑ ΒΡΑΔΙΑ», όπως ακριβώς μας προδιέθετε η επικεφαλίδα της πρόσκλησης, αρχίζοντας με το λίγο, αλλά γευστικό, τατο τσερβαριώτικο τσίπουρο, του μας προσφέρθηκε στα «καλώςορίσματα». Οι πρόεδροι των συλλόγων κ.κ. Αριστόβουλος Χρόνης και Αχιλλέας Κώσης, σύντομοι στο χαιρετισμό τους, έδωσαν τη σκυτάλη στον άφθαστο Γρηγόρη Καψάλη και στην πολλή καλή παρέα του. Σ' ελάχιστο λεπτά βρεθήκαμε στο πανέμορφο Ζαγόρι μας, κάτω απ' τα σκιερά πλατάνια των πλακόστρωτων πλατειών μας. Ακούσαμε και είδαμε να χορεύονται παλιά Ζαγορίσια τραγούδια με τέχνη, αλλά και με χρώμα που μόνο τα χωριά μας νομίζω έχουν.

Στο τέλος, όπως συνήθως συμβαίνει στα γλέντια, μέναιμα μόνο Τσερβαριώτες. Το κέρι αυτής της ώρας δεν περιγράφεται. Μακάρι να είχα χώρο ν' αναφέρω τραγούδια και χορευτές. Αντιτάλασε στο κέντρο της Αθήνας ύμνος του χωριού μας: Στο Τυρβα' στον Αϊ-Θανάση βάλαν τραχαν' να βράσει... Ζήσαμε πράγματι μια όμορφη «ΖΑΓΟΡΙΣΙΑ ΒΡΑΔΙΑ».

Αξίζουν έπαινοι σ' αυτούς που κουράστηκαν για την έπιτυχία της όμορφης αυτής εκδήλωσης και τους ευχαριστούμε για τη χαρά που μας έδωσαν. Ευχόμαστε και για τον χρόνον τα ίδια! Αλεξάνδρα Χρόνη-Δρακοπούλου

ΛΑΪΣΤΙΝΟ ΓΛΕΝΤΙ ΣΤΑ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

Πραγματοποιήθηκε στις 22-2-1992 στα Ιωάννινα στο κέντρο «Εντελβάζ» ένα όμορφο Λαϊστινικό γλέντι, με το μουσικό συγκρότημα του Ξακουστόου κλαρινίστα Γρηγόρη Καψάλη και με τραγουδιστή το αηδόνι της Λάϊστας Χρήστο Γατσέλο.

Το γλέντι ξεκίνησε με το επιτραπέζιο «Καλώς ανταμωθήκαμε» γύρω στις ένδεκα το βράδυ. Στη συνέχεια έλαβε το λόγο ο κ. Χριστόφορος Ποάλας που καλω-

ΑΠΟ ΤΙΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΤΩΝ ΑΠΟΔΗΜΩΝ

σόρισε ταις συγκεντρωμένους πατριώτες και ευχήθηκε καλό γλέντι. Επίσης απήντησε χαιρετισμό εκ μέρους του Προέδρου του Μορφωτικού Συλλόγου «Η Λάϊστα Ζαγοριού» κ. Ιωάννη Κογκούλη που απουσίαζε. Τέλος ανέφερε ότι στο κέντρο παρευρίσκονταν το «Ράδιο Ήπειρος» που θα ηχογραφούσε το γλέντι.

Παρευρέθηκαν οι αντιπρόσωποι του Συλλόγου στα Ιωάννινα κ. Αθανασία Σαχρόνη - Σβάιερ, Σταματία Ποάλα-Τζίμα και Γεώργιος Μέτζιος.

Το χορό άνοιξαν οι Ιωάννης Βαρτζόπουλος, Χρόνης Δρούγιας, Χρήστος Μπότσιος και Χριστόφορος Ποάλας.

Στο γλέντι παρευρέθηκαν γύρω στα 90 άτομα. Αξίζουν θερμά συγχαρητήρια για την άψογη οργάνωση του γλεντιού στο δραστήριο κ. Χριστόφορο Ποάλα.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α. ΜΕΡΤΖΙΟΣ

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΖΑΓΟΡΙΣΙΩΝ

Γνωστόνους πάλι πως το Ζαγόρι υπήρξε κατά τους μαύρους χρόνους της σκλαβιάς μία από τις σπουδαιότερες πνευματικές επάλξεις του αλυσσοδεμένου και βιωνόντος, στην πλειονότητά του, τον φρικτό ζόφο της αμορφασιάς του λαού μας. Δεκάδες είναι οι διακεκριμένοι λόγιοι της όμορφης αυτής ηπειρωτικής γωνίας που στην τουρκοκρατία, είτε ως δάσκαλοι κύρους είτε ως εμπνευσμένοι και ακάματοι συγγραφείς, σκόρπισαν το ευλογημένο φως τη παιδείας και της αυτοσυνείδησης, της μόρφωσης και της εθνικής υπερεφάνειας στα βασανισμένα πλήθη της ρωμοσύνης. Η αглаή εκείνη παράδοση του Ζαγοριού στον πολιτισμό και τα γράμματα δε μπορούσε να διακοπεί. Συνεχίζεται και σήμερα με κάθε είδους δραστηριότητα. Ίστορας των παραπάνω, είναι ο δημιουργικός φορέας Πολιτιστικός Σύνδεσμος Ζαγορισιών της πόλης μας που από το 1917 κιόλας έχει στο ενεργητικό του ένα πραγματικό πλήθος σπουδαίων αποφασεων και εκδηλώσεων σχετικών με τα γράμματα, την παράδοση και την τέχνη. Βραβεύσεις πρωτευνόντων μαθητών, συγχροτήματα χορευτικά και μουσικά, λαογραφικές εκδηλώσεις, αρχείο παραδοσιακών ντοκουμέντων κοινωνικές προσφορές (δωρεάν επισκέψεις Ζαγορισιων για

Ζαγορισιών του Ζαγοριού ή όπου γης.

Στην όμορφη και άνετη ιδιόκτητη αίθουσα του ο «Πολιτιστικός Σύνδεσμος Ζαγορισιών» διαθέτει μικρή βιβλιοθήκη καθώς και αρχείο παραδοσιακών ντοκουμέντων και δραστηριότητας.

Στην εποχή της σύγχισης και της μίμησης, ανάγκη πάσα και άλλα ηπειρωτικά διαμερίσματα να δημιουργήσουν εστίες παρόμοιες σαν αυτή των Ζαγορισιών πραγματικά εθνικό καραούλι και σχολεία πολιτισμού είθε.

B.M.

Δημιουργία «Αθλητικού Κέντρου Σκοποβολής» στους Ασπραγγέλους

Από το Σκοπευτικό Όμιλο Ιωαννίνων (ΣΚ.Ο.Ι.) λάβαμε σχετικό έγγραφο για τη δημιουργία Αθλητικού Κέντρου Σκοποβολής, στους Ασπραγγέλους, το οποίο και δημοσιεύουμε για ενημέρωση των αναγνώρων μας.

Σας ενημερώνουμε ότι ο Σκοπευτικός Όμιλος Ιωαννίνων έχει ξεκινήσει τη δημιουργία και κατασκευή «Αθλητικού Κέντρου Σκοποβολής», στο χωριό Ασπραγγέλοι Ζαγοριού, σε κοινοτική έκταση παραχωρηθείσα στον Όμιλό μας.

Μέχρι τώρα έχουν γίνει έργα υποδομής 12.000.000 δρχ. περίπου.

Ζητάμε από εσάς, την έγγραφη συμπαράστασή σας, η οποία θα αποσταλεί στην διεύθυνση του Ομίλου το δυνατόν σύντομα, θέτοντας υπ' όψιν σας τα παρακάτω στοιχεία τα οποία θα σας βοηθήσουν για την ενημέρωσή σας:

Το παραπάνω έργο:

1ον. Συμβάλλει γενικώτερα στην περιοχή του Ζαγοριού

2ον. Είναι «ήπιος μορφής» αναπτυξιακό αθλητικό έργο, απόλυτα συμβατό με την παράδοση και το περιβάλλον.

3ον. Συμβαδίζει απόλυτα με τις αρχές και τους στόχους της ανάπτυξης της περιοχής σας.

Σε πλήρη λειτουργία, το παραπάνω έργο:

1ον. Θα λειτουργεί οχτώ (8) μήνες το χρόνο (εκτός χειμώνα, δεν υπάρχει εξάλλου παγκόσμια, χειμερινή αγωνιστική περίοδος).

2ον. Θα είναι αντάρκης οικονομικά.

3ο. Θα απασχολεί μόνιμο προσωπικό (φύλακας, καφετέρια, εστιατόριο κ.τ.λ.)

4ον. Θα απασχολούνται κυρίως τις ημέρες των αγώνων τα ξενοδοχεία, τα εστιατόρια, και τα καφενεία της περιοχής με τους απασχολούμενους (υψηλά οικονομικά εισοδήματα λόγω του πολυδάπανου του αθλήματος).

Οι δυνατότητες του Σκοπευτηρίου θα είναι ογδόντα (80) άτομα αθλητικά ημερισίας και θα πρέπει να υπολογισθούν πολύ περισσότερα (μέλη οικογενειών τους, συνοδοί, θεατές) με την ανάλογη καμπάνια που επιτρέπει η περιοχή (παραδοσιακοί οικισμοί, άπιστευτες φυσικές καλλονές κ.τ.λ.)

ΣΗΜΕΙΩΣΗ:

Οι αγώνες είναι τριήμεροι και με μέτριους υπολογισμούς θα μας ανατεθούν οκτώ (8) Επίσημοι υπό την Ομοσπονδία αγώνες τράπ και σκίτ. Αν υπολογίσουμε και τα τοπικά πρωταθλήματα και τους μικρούς μονοήμερους και διήμερους Διασυλλογικούς Αγώνες, τις προπονήσεις των αθλητών μας, θα κατανοήσετε ασφαλώς ότι η λειτουργία των εγκαταστάσεων θα είναι συνεχής.

Στις προθέσεις μας είναι, μελλοντικά, στην υπόλοιπη έκταση (22 στρέμματα) να γίνουν εγκαταστάσεις σταθερού στόχου (πυροβόλα όπλα-τυφέκια) και τοξοβολίας. Θα μεταφέρουμε έτσι τη δραστηριότητα του Ομίλου μας στο Ζαγόρι και από μόνη της θα αποτελέσει πόλο έλξης ατόμων με αξιόλογη οικονομική επιφάνεια που θα αφήσουν σίγουρα «κάτι» στην περιοχή.

Πιστεύοντας ότι θα απαντήσετε θετικά στο αίτημά μας αυτό σας ευχαριστούμε εκ των προτέρων για δικές σας ενέργειες.

Εμείς θα είμαστε στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε διευκρίνιση και σας υποσχόμαστε μόνο επιτυχίες.

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΖΑΓΟΡΙΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ

Κωνσταντίνου Δημητρώπουλου

5ον

Β' ΜΕΡΟΣ

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Τα Ζαγόρια είναι μια περιοχή όπου δεν υπάρχουν πολλοί τρόποι για να κρατηθούν οι κατοικοί του. Η κτηνοτροφία, η γεωργία, η υλοτομία, είναι κλάδοι οι οποίοι προσφέρουν δουλειά, αλλά δεν έλκουν τους νέους. Από την άλλη πλευρά η περιοχή διαθέτει μια σειρά αξιόλογων μνημείων, και ένα θαυμάσιο φυσικό περιβάλλον Γι' αυτό, θα πρέπει να υπάρξει διαφύλαξη, συντήρηση, προστασία, και ανάδειξη.

Ο τόπος είναι πολύ φτωχός για να τα κάνει όλα αυτά, μόνος του.

Οι δρόμοι που ανοίγονται, μέσω του ήπιου τουρισμού, πιστεύουμε, ότι θα δώσουν πνοή στην τοπική οικονομία και θα δημιουργήσουν τις προϋποθέσεις για την προστασία όλων αυτών των φυσικών και ανθρωπίνων δημιουργημάτων.

Αυτό είναι και το σημείο όπου θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή. Το κεφάλαιο των Ζαγοριών, είναι η φύση, η αρχιτεκτονική, η ιστορία, η χλωρίδα, η πανίδα, η παράδοση κ.λ.π. Όλα αυτά που συνθέτουν το όνομα «Ζαγόρια». Το κεφάλαιο αυτό δεν θα πρέπει να καταναλωθεί, γιατί τότε θα έχουμε έναν «λεηλατημένο τόπο». Ο τουρισμός δεν είναι αυτοσκοπός. Είναι σκοπός και μέσο. Η ανάπτυξη μέσω αυτού του οικονομικού τομέα είναι τώρα πια τόσο επιβεβλημένη όσο και αναγκαία.

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ

Η περιοχή προσφέρει τα εξής για την τουριστική ανάπτυξη. Αυτή η ανάπτυξη θα πρέπει να στηριχθεί:

α) στην φιλοσοφία της εκμετάλλευσης των χαρακτηριστικών της περιοχής, μέσω της προστασίας και διατήρησής τους

β) στην βελτίωση της υπάρχουσας υποδομής

γ) στην υποβοήθηση των πρωτοβουλιών των τοπικών φορέων

δ) στον μακροχρόνιο σχεδιασμό και στην υλοποίηση των σχετικών προγραμμάτων.

Στα πλεονεκτήματα που προσφέρει η περιοχή θα πρέπει να προσθέσουμε:

α) την παράδοση των κατοίκων στο εμπόριο και στις επιστήμες

β) την αποδοχή νεωτεριστικών στοιχείων όταν τα γνωρίσουν από κοντά

γ) την συνεχή επαφή με τις νέες συνθήκες και πρότυπα, μέσω των ξενιτεμένων

Η μακροχρόνια απομόνωση και η καθυστέρηση δημιουργήσε και ορισμένες ανασταλτικούς παράγοντες. Η μέχρι τώρα μικρή εμπειρία, δέ-

χνει ότι οι περιορισμοί αυτοί μπορούν να ανατραπούν, αλλά και να χρησιμοποιηθούν. Π.χ. για την προστασία του περιβάλλοντος. Η μη δυνατότητα εύκολης προσπέλασης στο φαράγγι του Βίκου το σώζει —προσωρινά— από την μόλυνση καθώς και από άλλους κινδύνους.

Ας δούμε στην συνέχεια, τα στοιχεία αυτά, πάνω στην οποία στηρίζεται η τουριστική ανάπτυξη.

ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ

Ένας τόπος, για να είναι έλκυστικός για τους επισκέπτες, θα πρέπει να προσφέρει κάποιες ιδιαίτεροτητες. Για να αξιοποιηθεί αυτός ο τόπος τουριστικά είναι εύλογο να στηριχθεί σε αυτές τις ιδιαιτερότητες. Χάρης σε αυτές ο τόπος αποκτά μια μοναδικότητα.

Στην τουριστική ορολογία μιλάμε για τουριστικούς πόρους. Σε αντίθεση με τους πόρους άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων, στην περίπτωση του τουρισμού, οι πόροι αυτοί, διαφυλάσσονται και δεν αναλώνονται. Τυχόν καταστροφή τους σημαίνει και τέλος τουριστικού ενδιαφέροντος.

Στην περίπτωση των Ζαγοριών, διακρίνουμε τους τουριστικούς πόρους, σε τρεις μεγάλες κατηγορίες:

- 1) φυσικό περιβάλλον
- 2) δομημένο περιβάλλον
- 3) πολιτιστικό περιβάλλον

Η μοναδικότητα των στοιχείων είναι αυτή που χαρακτηρίζει σαν τόπο μεγάλης τουριστικής αξίας τα Ζαγοροχώρια. Ας τα εξετάσουμε και αναλυτικότερα για να τα γνωρίσουμε.

1. Φυσικό περιβάλλον

Πολλά έχουν λεχθεί για το ανυπέβλητο φυσικό κάλλος του τόπου. Την εναλλαγή του τοπίου, το έντονο ανάγλυφο, τα απέραντα δάση του ανατολικού και κεντρικού Ζαγορίου, τις καταπράσινες μικρές κοιλάδες και τα οροπέδια, τις πανύψηλες κορυφές των βουνών και τους απότομους γκρεμούς, τις χαράδρες, τα ποτάμια με τα πεντακάθαρα νερά, τα λειβάδια, τα λογιής-λογιής φυτά που στολίζουν τις πλαγιές, τα σπάνια μικρά και μεγάλα ζώα και πουλιά...

Καλύτερα να μην γενικολογούμε. Η περιγραφή στοιχείων που είναι σημαντικά, από τουριστικής άποψης είναι το επόμενο βήμα μας.

1α) Κλιματολογία

Το σημαντικότερο εδώ είναι η συνάντηση του νοτιότερου κλίματος της κεντρικής Ευρώπης, με το βορειότερο της ανατολικής Μεσογείου. Επίσης λόγω των ειδικών γεωγραφικών συνθηκών, υπάρχουν και μια σειρά μικροκλίματων, σε υποπεριο-

χές όπου αλλού επικρατεί το γλυκό μεσογειακό, και αλλού το αλπικό κλίμα. Οι χιονοπτώσεις αρχίζουν τον Νοέμβριο και τελειώνουν το Μάιο. Η ηλιοφάνεια διαρκεί όσο περίπου και το καλοκαίρι. Το υπόλοιπο διάστημα μοιράζεται ανάμεσα στις βροχοπτώσεις και την συννεφιά.

1β) Γεωγραφικά Η Τύμφη

Οι κορυφές της είναι πανύψηλες. Το τοπίο και η βλάστηση θυμίζει Άλπεις. Στο συγκρότημα της Τύμφης υπάρχουν πολλά αξιόλογα μέρη: Ασπράκα. Είναι η ψηλότερη κορυφή. Έχει ύψος 2436 μέτρων. Η θέα που αντικρύζει κανείς (νωρίς το πρωί και με καθαρό καιρό) είναι καταπληκτική. Φαίνεται ο Μύτικας του Ολύμπου και ο Παντοκράτορας της Κέρκυρας και ακόμα το Ιόνιο. Η δεύτερη σε ύψος κορυφή είναι η Τσούκα με 2251 μ.

Δρακόλιμνη. Μια λίμνη στο βουνό που βρίσκεται σε ύψος 2.000 μέτρων. Στα νερά της ζύνε τριτόντες, κύβιστες και διάφορα βατραχειοειδή. Ο θρύλος λέει πως η λίμνη δημιουργήθηκε από τους τεράστιους βράχους που αντέλλασαν, ο δρόμος της Τύμφης με αυτόν του Σμόλικα!

Προβατίνα. Είναι ένα κάθετο σπήλαιο, με πλάτος γύρω στα 2 μέτρα και βάθος, περίπου, 430 μέτρα. Είναι το δεύτερο στον κόσμο. Βρίσκεται στους πρόποδες της Ασπράκας και σε ύψος 1900 μέτρων. Επίσης υπάρχει ένα ακόμα μεγάλο κάθετο σπήλαιο —ίσως και μεγαλύτερο— το οποίο λέγεται «το χάσμα του έπους».

Η χαράδρα του Βίκου. Είναι το κατ'εξοχήν φυσικό γνώρισμα της περιοχής. Ευτυχώς που ο άνθρωπος δεν κατάφερε να το μολύνει ως τώρα. Το φαράγγι αρχίζει κοντά στο χωριό Τσεπέλοβο. Έχει πολλές διακλαδώσεις. Το κύριο κομμάτι βρίσκεται μετά το Καπέσοβο και τελειώνει πριν το Πάπιγκο. Έχει μήκος 25 χλμ. το δε ύψος των βράχων του φθάνει τα 1.000 μέτρα.

Βοϊδομάτης. Ξακουστό ποτάμι. Φημίζεται για τα καθαρότερα νερά στην Ευρώπη και τις πέστροφες. Πηγάει μέσα στην χαράδρα του Βίκου.

Αργότερα ενώνεται με τον Αώο και αφού διασχίσει το βόρειο τμήμα της Ηπείρου, χύνεται στην Αδριατική.

Πρέπει να αναφέρουμε, ότι σε αυτές τις περιοχές υπάρχουν πάνω από 1.500 είδη φυτών, γύρω στα 100 είδη πουλιών και 30 είδη θηλαστικών. Είναι μια μοναδική φυσική κληρονομιά.

Χάριν συντομίας θα αναφέρουμε απλώς ονομαστικά και μερικούς άλλους σημαντικούς τόπους: Μιτωάκι, Λώος, Γυψόκαμπος κ.λ.π.

1γ) Πανίδα-χλωρίδα

Ζωϊκό βασίλειο. Η πανίδα του Ζαγορίου, παρόλες τις καταστροφικές διαθέσεις του ανθρώπου, καταφέρει και παρουσιάζει ζώα που σε άλλες περιοχές της πατρίδας μας έχουν ήδη ή τελούν να εξαφανισθούν. Είναι πλούσια σε άγρια θηλαστικά, ερπετά και πουλιά. Εξαιρετικά να αναφέρουμε τον λύκο την αλεπού, την αρκούδα, τον λύκο τον αγριόγδο, το τσακάλι, το κουνάκι, την βερβερίτσα, την βίδρα, τη νυχτιά, τον γυπαετό, το γεράκι, το περδαλίδο, τα όρνια κ.λ.π.

Δυστυχώς, η πολιτεία «προσπαθεί» να υπο εξαφάνιση είδη με νίμους οι οποίοι δεν εφαρμόζονται.

Φυτικό βασίλειο. Τα Ζαγόρια είναι γνωστά από τα παλαιότερα χρόνια, για τα βότανα του Βίκου. Τα φυτά της περιοχής έχουν διάφορες ιδιότητες και ως εκ τούτου και χρήσεις. Είναι φαρμακευτικά, αρωματικά, λωπιτιστικά, βαφικά κ.λ.π. Μεταξύ από τα γνωστότερα είναι η ρίγανη η μέντα, το τήλιο, το τσάι, το ριζάρι, οι ορχιδέες κ.α.

2. Δομημένο περιβάλλον

Το δομημένο περιβάλλον των Ζαγοριών, χαρακτηρίζεται από μια μεγάλη ποικιλία ανθρώπινων έργων. Τα έργα αυτά δεν θίγουν με κανέναν τρόπο την φύση. Αντίθετα μάλλον θα μπορούσαμε να πούμε, ότι την στήνουν. Σήμερα πολλοί είναι αυτοί που αναγνωρίζουν ότι «κατακαίται για έργα τέχνης και τεχνολογίας».

Πριν προχωρήσουμε παρακάτω κάνουμε μια παρένθεση.

Παλαιότερα ήταν έθιμο, όσες γυναίκες γεννούσαν νεκρό παιδί ή χαν κάποιο πρόβλημα, πήγαιναν σε γεφύρια και έσπρωναν τους αρσενες στο νερό, για να τιμωρήσουν το ποταμό-σύμβολο της γονιμότητας. Αυτό το έθιμο δεν υπάρχει τώρα πια. Δυστυχώς όμως κάποιοι επιμένουν να το συνεχίζουν με τον τρόπο του. Πολλά είναι τα παραδείγματα σε σκεπτόν κυρίες, οι οποίες έρχονται στα θηλαία αυτά για «αστείο!» Κλάψες, ξύσιμο αγιογραφιών, κάλιν πλακοστρωτών με τοιμέτο, κατεστραμμένων βρυσάν και παλαιών κτιρίων, εγκαταστάσεις σπασιέρα και λατομείων δίπλα σε γεφύρια κ.α. και μερικά παραδείγματα από τα απέραντα σεβασμό που τρέφει ο οέλληνας για την κληρονομιά του. Επιστημαίνουμε τα παραπάνω, για να καταστροφή των μνημείων δεν είναι μόνο «τουριστικό πρόβλημα».

(ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ)

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Ένας ξεχασμένος αγιογράφος του περασμένου αιώνα από το Μονοδένδρι

ΣΑΒΒΑ Θ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Στην περιοχή του Ζαγορίου άνθισε ιδιαίτερα η τέχνη της αγιογραφίας με πρωτοπόρους τους Καπεσοβίτες αγιογράφους πολλά από τα έργα των οποίων σώζονται σε διάφορους ναούς της περιοχής αλλά και εκτός αυτής σε άλλες περιοχές της χώρας μας.

Οι Ζαγοριόιτοι αγιογράφοι και οι αγιογράφοι από την επαρχία Κόνιτσας, οι Καλαρρυτινοί και ορισμένοι από τη Δυτική Μακεδονία φιλοτέχνησαν όλους σχεδόν τους ναούς της περιοχής μας και η τέχνη τους σημάδεψε οριστικά την εποχή εκείνη της ακμής τους.

«Αξιοπρόσεχτοι αγιογράφοι έχουν αναδειχτεί και από το Ζαγόρι (Καπέσοβο, Άνω Σουδενά, Τσεπέλοβο, Γρεβενίτι)» Κ. Λαζαρίδη: «ΒΥΖΑΝΤΙΝΑ ΚΑΙ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΚΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ ΚΑΙ ΑΓΙΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΟ ΖΑΓΟΡΙ». Όλοι τους ήταν αυτοδίδακτοι και τα μυστικά της τέχνης τους μεταβιβάζονταν από τον πατέρα στο γιό και οι περισσότεροι έμειναν άγνωστοι. Μερικών μόνο τα ονόματα έχουν διασωθεί. Ασήμαντοι «κατά κόσμον» δεν τους ενδιέφερε η προβολή και με βαθιά πίστη στο Χριστό και το Γένος έκφραζαν με την τέχνη τους τα πλούσια και αγνά τους συναισθήματα και στα δύσκολα εκείνα χρόνια του περασμένου αιώνα κράτησαν πολύ ψηλά την ιδέα της θρησκείας και τη χριστιανική λατρεία.

Πλήθος μοναστήρια, ενοριακοί ναοί και εξωκλήσια φέρουν τη σφραγίδα της γνήσιας Παραδοσιακής αυτής τέχνης, που σε πολλές περιπτώσεις πλησιάζει και κάποτε ξεπερνά τη βυζαντινή αγιογραφία.

Ανάμεσα στους ξεχασμένους αυτούς «μύστες» της γνήσιας παραδοσιακής αγιογραφίας συγκαταλέγεται και ο Δημήτριος Παπαδιαμάντης «εκ κόμης Μονοδεντρίου του Ζαγορίου».

Ήταν σύγχρονος των Καπεσοβιτών αγιογράφων και της ίδιας Σχολής καθώς και με τους ομότεχνούς του Πανωσουδενίτες (Λάζαρο Κανίκη κ.α.).

Έζησε και εργάστηκε, όπως φαίνεται από τις ενθυμήσεις σε φορητές εικόνες, που ο ίδιος αγιογράφησε και βρίσκονται πολλές στους ναούς του χωριού μας αλλά και σε άλλους ναούς μέσα κι έξω από την επαρχία Ζαγορίου, από τις αρχές ως τα μέσα του περασμένου αιώνα.

Το οικογενειακό όνομα Παπαδιαμάντης αναφέρεται σε αρκετά Παλαιογραφικά έγγραφα της Κοινότητας Μονοδεντρίου όπως παράδειγμα στο υπ' αριθ. 29 έγγραφο του Κώδικα Μονοδεντρίου στις 4 7βρίου 1835, που περιλαμβάνει κατάλογο με τα ονόματα οικογενειών, στις οποίες κατανέμεται ανάλογα με την οικονομική τους κατάσταση το χρέος της Κοινότητας. «Παπαδιαμάντης Κωνσταντής-Παπαδιαμάντης Στεφανής». Το όνομα του τελευταίου είναι κατά πάσα πιθανότητα το όνομα του πατέρα του αγιογράφου. Εξ άλλου ερείπια του σπιτιού τους υπάρχουν και σήμερα στον οικισμό της Κοινότητας. Σε άλλη ενθύμηση στο εσώφυλλο μηνιαίου της εκκλησίας μας έκδοσης 1755 «Παρά Νικολάω τω Γλυκεί εξ Ιωαννίνων» διαβάζουμε: «εγώ ο σούλας γράφω του Παπαδιαμάντη εις το μηνιαίο του Αγίου Οικονόμου κι όποιος να το πάρη να έχη τον αφορισμό του Αγίου Αθανασίου και του Αγίου Μηνά 1808 γενναρίου 2»

Ο ίδιος ο Δημήτριος Παπαδιαμάντης λέγεται πως ήταν ιερωμένος και ζούσε αυστηρή ασκητική ζωή. Τα έργα του γενικά είναι επιμελημένα και πλησιάζουν πολύ τα βυζαντινά πρότυπα. Θα κάναμε μια μικρή αναφορά σε όσα από τα έργα του σώζονται ακόμα σήμερα και φέρουν την υπογραφή του. Βρίσκονται στη γενέτειρά του σε διάφορους ναούς. α) Στο εσωτερικό μέρος του καλύμματος λειψανοθήκης γύρω από την εικόνα του προφήτου Ηλία είναι γραμμένο

«Δια συνδρομής του πανοσιωτάτου κυρίου ηγουμένου Αμβροσίου» και πιο κάτω «Δια χειρός Δημητρίου Παπαδιαμάντη από

Μονοδέντρι 1841 Δεκεμβρίου στ'»

β) Ενθύμηση σε φορητή εικόνα του Αγίου Γεωργίου του Νεομάρτυρα εξ Ιωαννίνων. Διαστάσεων 47,5Χ35

«Ο Άγιος Γεώργιος ο νεομάρτυς ο εξ Ιωαννίνων 1838 Ιανουαρίου 17 ετελειώθη ο μάρτυς δια χειρός Δημητρίου Παπαδιαμάντη 1838 Νοεμ. 25»

γ) Σε άλλη φορητή εικόνα το συμπόσιο του Ηρώδη υπάρχει η επιγραφή «Δια χειρός Δημητρίου Παπαδιαμάντη 1839 Φεβρ. 9»

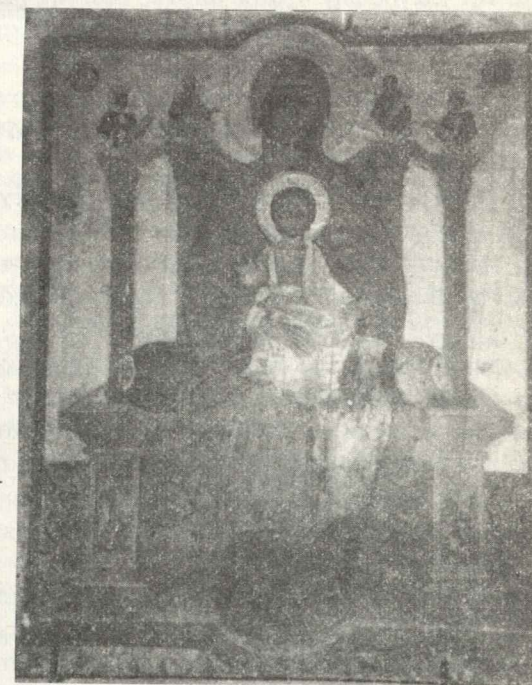
δ) Σε φορητή εικόνα διαστάσεων 54Χ51 με τρεις μορφές αγίων του Χαράλαμπος, Αθανάσιος και Νικολάου υπογράφει ο καλλιτέχνης «διαχειρός Δημητρίου Παπαδιαμάντη 1839 Ιανουαρ. 15»

Και ε) Σε φορητή εικόνα (διαστάσεων 48Χ35) που παριστάνει σκηνές από το βίο του Προδρόμου διαβάζουμε την επιγραφή «δια χειρός Δημητρίου Παπαδιαμάντη 1839 Φεβ. 9».

Επίσης αρκετά έργα του βρίσκονται στα Πάνω Σουδενά στη Μονή της Ευαγγελίστριας με το χαρακτηριστικό γνώρισμα:

«Δια χειρός Δημητρίου Παπαδιαμάντη από το Μονοδέντρι»

Στην προσπάθειά μας ακόμη να παρουσιάσουμε τον άγνωστο αγιογράφο Παπαδιαμάντη, ανακαλύψαμε πως η τέχνη του ξεπέρασε τα στενά όρια της περιοχής μας και έργα του πολύ αξιόλογα βρίσκονται και στη Μονή Γηρομερίου Φιλιατών, όπως μας πληροφορεί σε σχετική έρευνά του (περιοδικό ΗΠΕΙΡΟΣ ΕΤΟΣ Ε' τεύχ 1) ο λαογράφος και ιστορικός αείμνηστος Σπύρος Μουσέλιμης.

Ένα δείγμα από τους θησανρούς της αγιογραφίας στο Ζαγόρι.

«Η Βασίλισσα των Ουρανών», ανωνύμου αγιογράφου 17ος αιώνας. (Ενοριακός ναός Αγίου Αθανασίου Μονοδεντρίου). [Φωτ. Σάβ. Θεοδώρου].

Στον κυρίως ναό της Μονής και σε μεγάλη φορητή εικόνα του Αγίου Γεωργίου στο Τέμπλο υπάρχει η επιγραφή: «ΔΙΕΘΟΔΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΟΒΑΡΔΑ ΙΩΑΝΝΙΤΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΩΤΑΤΟΥ ΕΝ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΙΣ ΚΥΡΙΟΥ ΑΓΑΠΙΟΥ 1824 ΙΟΥΝ. 5 Χρη. Δημητρίου Ζαγορίτου Χορ. ΜΟΝΟΔΕΝΤΡΙ».

Στη συνέχεια και στον ίδιο χώρο άλλη επιγραφή σε φορητή εικόνα μεγάλη του Χριστού στο τέμπλο αναφέρει: «ΔΙ ΕΘΟΔΩΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΟΝΟΒΑΡΔΑ ΙΩΑΝΝΙΤΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΕΥΟΝΤΟΣ ΑΓΑΠΙΟΥ Χειρ. ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗ ΤΟΥ ΕΚ ΖΑΓΟΡΙΟΥ ΕΚ ΚΟΜΗΣ ΜΟΝΟΔΕΝΤΡΙ 1824».

Τις ίδιες επιγραφές φέρουν και οι Εικόνες της Παναγίας και του Οσίου Νείλου επί του τέμπλου.

Βεβαίως θα υπάρχουν και άλλα έργα του Παπαδιαμάντη σε διάφορα μέρη εκτός αυτών που αναφέραμε, γιατί η καλλιτεχνική του δραστηριότητα δεν είναι δυνατόν να περιορίζεται μόνο σ' αυτά. Εξ άλλου πολλοί από τους αγιογράφους μας διακρίνονταν για την ταπεινοφροσύνη τους και τις περισσότερες φορές δεν υπέγραφαν τα έργα τους, αιτία να μείνουν άγνωστοι αξιόλογοι καλλιτέχνες.

Για την αξιολόγηση του έργου του αγιογράφου Παπαδιαμάντη δεν είμαι ειδικός ν' αποφανθώ, όμως θα αναφέρω ένα γεγονός, που έχει σημασία και φανερώνει ακριβώς, πως ο άγνωστος για πολλούς αυτός αγιογράφος είχε μεγάλες ικανότητες και ήταν ένας τέλειος καλλιτέχνης. Σε μεγάλη έκθεση με εικόνες της βυζαντινής και μεταβυζαντινής τέχνης, που οργανώθηκε στην αίθουσα του Δημαρχείου Ιωαννίνων το έτος 1988, από τις οκτώ εικόνες, που εκτέθηκαν και ανήκουν στον ενοριακό ναό Αγίου Αθανασίου Μονοδενδρίου, το μοναστήρι της Αγίας Παρασκευής και στα άλλα εξωκλήσια, οι δύο ήταν έργα του αγιογράφου Παπαδιαμάντη. Η μία με την παράσταση του Αγίου Γεωργίου του νεομάρτυρα εξ Ιωαννίνων και η άλλη με σκηνές από το βίο του Προδρόμου και Βαπτιστού Ιωάννη.

Για την πρώτη εικόνα οι ειδικοί αποφάνθηκαν, ότι πρόκειται για ένα έργο καλλιτεχνικό όπου ο δημιουργός του απεικόνισε το Νεομάρτυρα Άγιο Γεώργιο με πολλή παραστατικότητα και πρωτοτυπία. Λεπτομερής περιγραφή της ωραίας αυτής εικόνας μας δίνει ο κ. Παναγιώτης Βοκοτόπουλος καθηγητής βυζαντινής αρχαιολογίας στο πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης. «Η εικόνα αυτή ερμολογήθηκε δέκα μόνο μήνες μετά το μαρτύριον του αγίου. Παρά τον αφιερωτή της εικόνας η επιγραφή: «ο παρών καλόγερος επικαλείται εις τον μάρτυρα την ίασιν των οφθαλμών του λαμβάνει την ίασιν». Ο αφιερωτής μοναχός κρατεί ειλιτάριον με την επιγραφήν «εν ήστραψας εις τον κόσμον ενδόξος και πλουσίος δια την αληθινήν και αμίαντον θρησκείαν».

Άνω δεξιά παρίσταται άγγελος πετών προς τον άγιον και κρατών στέφανον, ενώ ο έτερος άγγελος άνω αριστερά κρατεί ειλιτάριον με την επιγραφήν «χαίρε μάρτυς δια την ρώμην και ισχύν του σώματος όπου υπόφερες από τους άπιστους και έλαβες αθάνατον στέφανον».

Αριστερά εικονίζεται ναός ή μανσωλείον και προ αυτού δύο τάφοι» (Π. Α. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ, «ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ 1966: ΧΡΟΝΙΚΑ).

Αλλά και η δεύτερη εικόνα, που φιλοτέχνησε ο Παπαδιαμάντης και εκτέθηκε στην έκθεση απέσπασε τα ευμενή σχόλια των ειδικών.

Αντικρίζοντας κανείς τις εικόνες του αγιογράφου μας Παπαδιαμάντη, διακρίνει σ' αυτές τη λεπτότητα και ευαισθησία του χρωστήρα του και νοερά μεταφέρεται πέρα από την τραχύτητα του κόσμου τούτου σ' ένα κόσμο πνευματικής ευδαιμονίας.

Είναι προκείμενος με ταλλέντο ασκητής και οραματιστής, που μπορεί να συνθέτει ολόκληρα θέματα με πλούσιες παραστάσεις από το βίο του εικονιζόμενου αγίου και μάλιστα στον περιορισμένο χώρο μιας φορητής εικόνας, πράγμα πολύ δύσκολο σε σχέση και σύγκριση με μια τοιχογραφία, όπου εκεί ο καλλιτέχνης έχει όλη την ευχέρεια ν' αναπτυχθεί.

Όλα τα έργα του είναι επηρεασμένα από μια γνήσια έκφραση και ένθεο κάλλος, όπως όλες οι καλλιτεχνικές δημιουργίες των ταπεινών αυτών αγιογράφων της περιοχής μας. Η παραδοσιακή αυτή αγιογραφία, που αναπτύχθηκε στο Ζαγόρι σε γνήσιο ύφος οφείλεται ακριβώς σε τέτοιους αγιογράφους σαν τον Παπαδιαμάντη και τους ομότεχούς του, που τους διέκρινε η βαθιά θρησκευτικότητα, η ταπεινοφροσύνη ή αφοσίωση στο έργο τους και μια έμφυτη καλλιτεχνική παρόρμηση.

Τα έργα τους για μας αποτελούν κειμήλια και είναι τα ζωντανά δείγματα μιας πλούσιας, μιας ανεπανάληπτης πολιτιστικής κληρονομιάς.

Χρέος μας ν' ανασύρουμε από την αφάνεια αυτούς τους ταπεινούς και άξιους καλλιτέχνες του τόπου μας αξιολογώντας και προβάλλοντας με τον καλύτερο δυνατό τρόπο το σπουδαίο έργο τους.

Οι αγιογραφίες των διάφορων ναών της περιοχής μας τόσο στους τοίχους όσο και σε φορητές εικόνες παρουσιάζουν ιδιαίτερο καλλιτεχνικό ενδιαφέρον και αξίζουν μιας ιδιαίτερης προσοχής και προστασίας.

ΤΟ ΒΟΡΕΙΟΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΖΗΤΗΜΑ ΚΑΙ ΟΙ ΕΝ ΒΟΥΚΟΥΡΕΣΤΙΩ ΗΠΕΙΡΩΤΑΙ

ΕΡΜΟΥ Θ. ΜΟΥΔΟΠΟΥΛΟΥ

Μήπως ίνα μη χολοθούν οι Αρωμαίοι ή Ρουμανίζοντες Κουτσόβλαχοι, εχθροί και πολέμιοι του ελληνισμού ως έγγραφον πλείστοι όσοι ιστοριοδίφαι εν οίς και ο γράφων εις το έργον του το φέρον τον τίτλον «Το Ρουμανοκουτσοβλαχικόν ζήτημα»;

Εις την παροιστην ταύτην δεν θα υπενθυμίσωμεν τα δεινά τα οποία προέκαλσαν οι ανθέλληνες ούτοι εις βάρος της φυλής μας προ και κατά τον Μακεδονικόν Αγώνα καθώς και κατά την διάρκεια του Α' και Β' Παγκοσμίου πολέμου με αρχηγόν την φοράν αυτήν τον ανεδιήγητον Αλκιβιάδην Διαμαντήν.

Α.Σ.»

Αλλ' οι δημοσιογραφικοί διαξιφισμοί μεταξύ του Ηπειρώτου Αριστοτέλους Σαρδέλλη και των περί την «Δακίαν» Αρρωμούνων, των ταχθέντων αναφανδόν υπέρ των Αλβανών δια το Βορειοηπειρωτικόν ζήτημα, ουδόλως εξαίναγώνησαν το κατ' Ελλήνων μίσος το οποίον ενίσχυσον εκ παραλλήλου και οι Ρουμάνοι καθώς και οι Εβραιορουμάνοι δημοσιογράφοι δια των ημερησίων αρθρογραφιών των.

Βαρυσήμαντον άρθρον κατ' αυτών έγραψεν τη 21 Σεπτεμβρίου (1921) ο διευθυντής του «Νέου Ελληνισμού» Θεόδωρος Μοσχόπουλος.

(Είναι ο συγγράμης το πολύκροτον δια τον ελληνισμόν της Ρουμανίας έργον, το φέρον τον τίτλον «Οι Φαναριώται απολογούμενοι εκ του τάφου», Εν Βουκουρεστίω 1898)».

Εν αυτώ ο τολμηρός αρθρογράφος συνιστά εις τους Βουκουρεστιανούς συναδέλφους του να πολιτευόμενοι εν συντημένω εις ότι αφορά το Βορειοηπειρωτικόν και κατ' επέκτασιν το Μακεδονικόν και γενικώτερον «οι ρωμάνοι δημοσιογράφοι» να μη «σπαταλώσι μόνιμον κεφάλαιον του μισελληνισμού των εις ανασφάλειαν παλαιών καταστάσεων, κατεφθαρμένων ήδη υπό του πανδαμάτορος χρόνου και επομένως εις αεροκοπάνισμα».

Εν μέσω τοιαύτης τρικυμώδους μισελληνικής ατμοσφαιρας οι δυναμικοί, θαρραλέοι, αποφασιστικοί και ιδεολόγοι Ηπειρώται του Βουκουρεστίου δεν εδίστασαν να συνέλθουν τη 14 Σεπτεμβρίου 1921, ως προσελέχθη εις συγκέντρωσιν και να διαμαρτυρηθούν εντόνως προς τας Μ. Δυνάμεις δια την άδικον απόστασιν εκ του ηπειρωτικού εδάφους της Κορυτσάς και του Αργυροκάστρου».

9. Επθ. αν. σελ. 52, 53.

10. Ο Θ. Μοσχόπουλος, συντάκτης της εν Βουκουρεστίω ελληνικής εφημερίδας «Πατρίς» είχε απελευθερώσει τον Αλβανικόν διδασκάλων των Ελλήνων διδασκάλων εκ των ελληνικών σχολείων της Ρουμανίας. Νομίζομεν ότι τοιαύται αξιώσεις δεν δύνανται να είναι σοβαρά, ούτε δίκαιαι και κατά συνέπειαν είναι άξιον απορίας πως διετυπώθησαν από των σπηλών σοβάρων ρωμουνικών εφημερίδων.

Φρονούμεν ότι έχουν καιρόν ακόμη να συνέλθουν οι αρρωμάνοι

Εκδόσεις του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων

Τοπωνυμικό της περιοχής Ζαγορίου

Πρόκειται για την ίσως ογκοδέστερη έκδοση του Πανεπιστημίου μας και όσοι βιάζονται να εκφέρουν πριν από την γνώση κρίσεις θα έσπευδαν ενδεχομένως να μας θυμίσουν τον γνωστό παροιμιακό και πικρόχυλο συνάμα, λόγω πως «οικ εν τω πολλώ του ευ». Μόνο που στην περίπτωση της διδακτορικής διατριβής του κ. Κώστα Οικονόμου ο πικρόχολος αυτός λόγος, αν και παροιμιακός δεν ισχύει.

Και δεν ισχύει όχι μόνο γιατί γενικά το «ευ» ενυπάρχει συχνά και «εν τω πολλώ», αλλά και γιατί ειδικά ο κύριος όγκος του έργου που παρουσιάζουμε συναποτελείται από 3504 λήμματα, από τα οποία μόνο λιγοστά-όπως, για παράδειγμα, τα λήμματα Σουδενά και Τσερνέσι-εκτείνονται πέραν της μιας σελίδας.

Έτσι το «πολύ» ελάχιστοποιείται κάθε φορά και μένει για μας να αναρωτηθούμε, αν για το έργο του κ. Οικονόμου ισχύει το συμπλήρωμα του παροιμιακού μας λόγου, σύμφωνα με το οποίο «εν τω ευ το πολύ».

Τη θετική απάντηση στο ερώτημά μας την προσφέρει το κάθε λήμμα: Η πληρότητα της καταγραφής των τόπων, στους οποίους πολλές φορές αποδίδεται το ίδιο όνομα, η επίσημη αναζήτηση του ετύμου κάθε τοπωνυμίου στις γλώσσες όλων των λαών, φύλα των οποίων ήρθαν κατά καιρούς σε επαφή με τον ελληνικό κόσμο, ο προσεκτικός έλεγχος της ορθότητας των ετυμολογήσεων, που τυχόν είχαν προταθεί από προηγούμενους ερευνητές, και το πάντα ιδιαίτερα σχολαστικά επιτηρημένο σκεπτικό, που κατά κανόνα οδηγεί σε μια κατανοήσιμη πρόταση ετυμολόγησης, επιβάλλουν, νομίζω, στους Έλληνες αποστολούς αδίκημα ασυγχώρητον.

Καθ' ημάς η επέμβασις των αρρωμάνων δεν έχει λόγον εις υπόθεσιν ενδιαιρούσαν τους Έλληνας Αλβανούς μόνον, τοσούτον μάλλον, καθ' όσον αι σημεριναί σχέσεις μεταξύ αρρωμούνων και Ελλήνων είναι φύσεως τοιαύτης ώστε να απαιτήσιν της αληθείας, διότι αι απαιτήσεις και αι ενέγγειαι της Ελλάδος αποτελούν αδίκημα ασυγχώρητον.

Την ίδια ποιότητα αναγνωρίζουμε και στα εκτενέστερα έργα μενα του έργου: Στη σχετικά σύντομη εισαγωγή (σελ. 1-5) στην οποία η γεωγραφική και ιστορική επισκόπηση του Ζαγορίου ακολουθούν η περιγραφή των βασικών χαρακτηριστικών του ιδιώματος των κατοίκων του και η έκθεση των θοδολογικών προβλημάτων τιθάσευσης του πλούσιου υψιπέδου (σελ. 6-7) και στο συντομώτατο κεφάλαιο των συμπερασμάτων (σελ. 745-749) στους τέσσερις πίνακες το οποίον μπορεί κανείς διαπιστώσει εν ριπεί οφθαλμού τα ποσοστά συμμετοχής διάφορων λαών στη διαμόρφωση του τοπωνυμικού της γκεκριμένης περιοχής της Ηπείρου.

Κι αυτά τα ποσοστά είναι αποκαλυπτικά: Πλέον των 51% είναι ελληνικής προέλευσης. Αξιόλογη συμμετοχή τοπωνυμικό του Ζαγορίου έχει μετά την ελληνική, μόνον η αρομουνική με πλέον των 13% του συνόλου των τοπωνυμίων του, ενώ οι γλώσσες των άλλων λαών-Λατίνων, Τούρκων, Αλβανών και Σλάβων-συμμετέχουν σε ποσοστά που κυμαίνονται από περίπου ένα ως περίπου οκτώ επί τοις εκατό. Το πόσος μόχθος κρύβεται πίσω από τον υπολογισμό των ποσοστών δεν είναι οπωσδήποτε απαραίτητο να σκεφθούμε.

Μας αρκεί το ότι επιτέλους διαθέτουμε μια στέρεη τεληρία για την επαναπροσέγγιση της ιστορίας των Ζαγοριτών που θα είναι αποτρεπτική κάθε εθνικιστικής παρανόμιας.

Εξάλλου η νηφαλιότητα με την οποία ο κ. Οικονόμου ανάγει τα συμπεράσματά του είναι ένας καλός δείκτης αυτή την κατεύθυνση. Γι αυτό και του αξίζει κάθε έπαινος.

Νίκος Παπαγιάννης

μέσω Κωνσταντίνης, απ' όπου ατμοπλοϊκώς ήρχοντο εις Ελλάδα. Άλλοι πάλιν επροτίμουν να υπάγωσι εις Αυστροουγγαρίαν και δη εις την πόλιν Βρασσοβόν (BRASOV), ως έπραξαν οι δια Β. Διατάγματος απελευθενής Χαίτας, ζάμπλουτος ομογενής, Σπανδονίδης, αντιπρόσωπος του περιφήμου εμπορικού οίκου Δούμπα της Βιέννης και άλλοι.

Εκ των ιδυνόντων το Ρουμανομακεδονικόν Κομιτάτον κατά τας ζοφεράς εκείνας ημέρας μνημονεύονται υπό των ομογενών οι TASCUPUCEREA, S. STERIAN, RIZESCU και άλλοι τινες.

Ο Πουτσόρεα, καθ' α μοι είπεν ο εκ Βουκουρεστίου ομογενής Χρήστος Βασιλειάδης (γνωστός έμπορος), Κυριακήν τινα εισελθών εντός του παρεκκλησίου της Ελληνικής Προξείας και άγων μετ' αυτού εβδόμηκοντα ροπαλοφόρους Κουτσόβλαχους, προέκαλσεν έκτροπα εντός του Ναού και εκακοποίησεν τους εκκλησιαζομένους Έλληνες παροίκους.

Συγκεκριμένως οι κακοποιοί εισήλθον εις την ελληνικήν εκκλησίαν καθ' ην στιγμήν ανεγινώσκον τον Απόστολον Πάραυτα ήρχισαν κραυγάζοντες ζωηρώς και λέγοντες ότι εις την Ρουμανίαν η Λειτουργία πρέπει να τελείται «ρουμανιστί και ουχι ελληνιστί».

Αμέσως δε ο Πουτσόρεα αποσπάσας το βιβλίον του Αποστόλου εκ των χειρών του ιεροψάλτου, εστάθη εις το μέσον του Ναού και ήρξατο λέγων εις «βυζαντινόν ρυθμόν».

— Όπως εσείς εσφάζατε τους Κουτσόβλαχους, έτσι και εμείς θα σφάξουμε εσάς.

Επί τω ακούσματι των απειλών αυτών, ο ιεροεργάτης κληρικός Νικαδόμης Οικονόμου, δέκωψε την Ξεφάν Λειτουργίαν και εξελθών εκ τινός μυστικού υπογείου διαδρόμου κειμένου κάτω του ιερού, εισήλθε εντός του γειτνιάζοντος προαυλίου της Ελληνικής Προξείας.

Αι σφάφρες συστάσεις του λογιού παροίκου Χρυσόχοιδου προς τους επιδρομείς, όπως σεβασθώς τον ιερόν χώρο, απήρσαν επί ματαίω.

Ευπακούεται ότι οι Ρουμανοκουτσόβλαχοι ουδέποτε θα ετόλμουν να διενεργήσωσι επίθεσιν κατά του παρεκκλησίου της Προξείας, εάν δεν είχαν εξασφαλίσει σωτηρώς την συμπαράστασιν των Ρουμανικών αρχών.

Επί κεφαλής των ανθελληνικών συλλαλητηρίων ήσαν πάντοτε οι ηγέται του Ρουμανομακεδονικού Κομιτάτου και οι φουρτίται των οποίων τας κινήσεις ενεθάρρυνεν ο Τύπος. Άπασαι αι ρουμανικάι εφημερίδες έγγραφον τότε τα εξιμά της εναντίον «των παναθλων Ελλήνων».

(Εκτεκφορούν εν Βουκουρεστίω κατά την περίοδον ταύτην αι ακόλουθοι εφημερίδες: «CONSER VATORUL, UNIVERSUL», ACTIUNEA CONSERVATORARE», «VOINTANATIONALA» και άλλαι). Την αυτήν εποχήν ο Ελληνομάχος ιατρός, καθηγητής του Πανεπιστημίου Βουκουρεστίου LEONTE (Κουτσόβλαχος) εθανάτωσε επιση-

«Εκ μνημορικού σημείου θέλετε να εγκαταλείψετε την χώραν».

Οι πλείστοι εξ αυτών απηλάυνοντο

μονικώς» εις Τούρνο-Σεβεράνον τον διαπρεπή οφθαλμολόγον, φιλόανθρωπον και ένθερμον Έλληνα (εξ Ηπειρώ) πατριώτην Μ. Αναγνωστόπουλον ή Ανάγνος. Περί της υπούλου δολοφονίας του εκ Παπύγγου αυτού αγωνιστού εγράφημεν εκτενώς κατά το παρελθόν εις το Δελτίον της Ηπειρωτικής Εταιρείας, (τεύχος 149, Φεβρ. 1989), τεύχος 153, Ιούνιος 1989 και τεύχος 154, Ιούλιος 1989).

«Συλλαλητήρια και ποικίλοι ανθελληνικοί εκδηλώσεις» έγραφον, «εσημειώθησαν και εις Βραΐλαν κατά τον 1905. Ούτω εις μεγάλην διαδήλωσιν επικεφαλής της οποίας ήτο και αύθις ο περιβόητος Πουτσέρρα, οι συμμετάσχοντες παρήλασαν δια των κεντρικών οδών της πόλεως, κραυγάζοντες δαιμονιασμούς διάφορα ανθελληνικά συνθήματα. Η εκκίνησις, καθ' α μιν διηγήθη υπερίπλεξ ομογενής, ονόματι Ευάγγελος Π. Βάρλας, (διατελέσας προσωπάρχης διαφόρων ελληνικών επιχειρήσεων), όστις ευρίσκετο εις Βραΐλαν κατά τας κρίσιμους εκείνας ημέρας, εγένετο εκ της λεωφόρου Α. Κούζα. Εν συνεχεία δια της λεωφόρου Αγίας Μαρίας αι φάλαγγες των διαδηλωτών διέσχισαν τον προ του Δημοσίου Κήρυτον χώρον ένθα ο Πουτσέρρα απεσπασθείς του πλήθους έθραυσεν δια ρομπάλου τας πινακίδας των γραφείων του Οδ. Νεργρετόντη (επιφανούς και ζαπλούτου Ελλήνος, αποκηρύξαντος προ ετών την ρουμανικήν ιθαγένειαν) και Κότη Έλληνας μεν, αλλ' Οθωμανού πολιτου. Αποπειραθείς να συντρίψη την επιγραφήν του γραφείου του Χρηστόκη Σουλιάτου, δημάρχου της ακμαζούσης παραδουναβελου εκείνης πόλεως παρημποδίσθη υπό άλλων διαδηλωτών. (Ο Σουλιάτης ήτο Έλλην).

Η διαδήλωσις συνεχισθείσα δια των οδών GERMANA, πλ. Αρχαγγελου και Ρεγκάλα κατέληξεν εις ARENAPARADIS, όπου διάφοροι «ρήτορες» κατεφάρθηκαν εναντίον του ελληνισμού».

Μετά τινας ημέρας, ότε εγένετο απόπειρα καταλήψαν τον περιχαλούς ελληνικού Ναού της Βραΐλας υπό Ρουμανοκουντσόβλαχον, «οι εν Βραΐλα Έλληνες ναυτικοί —ως ήκουσα εκ στόματος του αειμνήστου ομογενούς— πληροφορηθέντες εγκαίρως τας εχθρικές διαθέσεις των Ρουμανιζόντων, ους ηκολούθη πλήθος γηγενών Ρουμάνων, οχυρώθησαν εντός του Ναού και εματαίωσαν τας εχθρικές ενεργείας των μισέλλήνων.

Τότε, οι εγκλεισθέντες Έλληνες προμηθευθέντες δοχεία κατάμεστα πετρελαίου και βενζίνας, είχαν λάβει την απόφασιν εν περιπτώσει παραβίασεως των πυλών του Ναού, να πυρπολήσωσι

την Εκκλησίαν, συναυλωόμενοι εκτός των φλογών.

Και ο εν Βραΐλα τοπικός Τύπος εδημοσίευσεν πύρινα άρθρα κατά του ελληνικού έθνους. Εις την κίνησιν ταύτην επρωτοστάτησαν αι δημοσιογράφοι ΝΑΕ VASILESCU, GE AMGIU και SOTIR CONSTANDINESCU.

Βανδαλισμοί και βιαιότητες κατά των εν Ρουμανία ομογενών έλαβον χώραν και εις άλλας πόλεις.

Πολλάκις φυλήσυχαι και νομοταγείς Έλληνες εδάρησαν. Άλλοι ερρίφθησαν εκ των βαγονίων, καθ' ην στιγμήν ο σιδηροδρομικός συρμός ευρίσκετο εν κίνησει.

Επί πλέον εις τους παραδουναβελους λυμένες εγένοντο απόπειραι εμπρησμού φορτηγών ποταμοπλοίων (σιλεπίων) και ρυμιολικών ανηρόντων εις Έλληνας.

Πλείονας λεπτομερείας των δεινών τα οποία υπέστησαν οι διαμενοντες μόνιμως εν Ρουμανία, Έλληνες αναφέρει ο Νεοκλής Καζάξης.

Κατά τας ανθελληνικάς εκδηλώσεις του 1905 μισέλληνες Ρουμάνοι (πιθανόν και Ρουμανίζοντες Κουντσόβλαχοι) εβεβήλησαν και τον εν Δραγατσινίω μνημειον των Ιερολοχιτών, των πεσόντων τη 7η Ιουνίου 1821. (Όρα Γ. Σακκά «Ο Ιερός Λόχος», Αθήνα 1973, σ. 241).

Το μνημειον ανηρέθη (1885) δι' εισφορών των Ελλήνων της Ρουμανίας και δη κατόπιν εκκλησίας του Δημητρίου Α. Πατάξογλου, πρώην Ιερολοχίτου, υπηρετούντος εις τον Ρουμανικόν στρατόν με τον βαθμόν του αντισυνταγματάρχου.

(Ο Δ. Α. Πατάξογλου, ήτο Έλληνα εκ Ρουμανίας και ουχι Βλάχος, ως γράφει ο Γ. Σακκάς εν τω συγγράμματι αυτού (σ. 217).

Η κατασκευή εγένετο υπό των εν Βουκουρεστίω διαμενοντών Τηνίων λυθογράων Χαλεπά και Λαμπάδितου, ολίτινες προσέφερον αφιλοκερδώς τας υπηρεσίας των.

Ο Χαλεπάς ήτο αδελφός του διασήμου γλύπτου Γιαννούλη Χαλεπά, ούτινος η περιφημία «Κοιμωμένη» ευρίσκειται εν τω Α' Νεκροταφείω Αθηνών».

Εις εκ των ηγετών του Μακεδορουμανικού Κομμάτου ήτο και ο Νικόλας Μπατσάρια όστις τω 1913 είχαν διατελέσει Υπουργός των Δημοσίων έργων εις την υπό τον Σεβκέτ πασάν Οθωμανικήν κυβέρνησιν. (Ταύτα αναφέρει ο Εμμ. Χ. Εμμανουηλίδης εις το βιβλίον του το τυλοφορούμενον «Τα τελευταία έτη της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, Αθήναι 1924, σελ. 9).

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ

Στο άρθρο του κ. Βύρωνα Βαρζώκα «Τα παραδοσιακά χωριά μας, που δημοσιεύθηκε στο προηγούμενο φύλλο μας, υπάρχουν κάποια λάθη, που παρακαλούμε να διορθωθούν ως εξής:

1) Στην πρώτη σελίδα, α' στήλη, 9η σειρά να διαβαστεί: «ιδιαιτέρως κάλλους».

2) Στη δεύτερη σελίδα, β' στήλη, 4η παράγραφος να διαβαστεί: «να ταχτοποιούσαν αυτό το θέμα».

Όσο για τον αξέχαστο Κώστα Λαζαρίδη, που έγινε Λαγαρίδης,ας μας συγχωρεί από τον Παράδεισο, όσο λαγαρός κι αν ήταν στη ζωή του.

Από το Τυπογραφείο

Η ΣΥΜΒΟΛΗ ΤΟΥ ΕΥΑΓ. ΜΠΟΓΚΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΑΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΓΛΩΣΣΙΚΟΥ ΙΔΙΩΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΖΑΓΟΡΙΟΥ

Του Δευτέρη Παπαθανασίου

ουχι εις τα «γραικικά σχολεία».

Πολλάκις ηπείλησεν αυτούς λέγον ότι εν εναντία περιπτώσει θα απειλούν εκ Ρουμανίας ή θα υποστούν διαφόρους δυσάρεστους συνεπείας.

Οι Έλληνες γονείς πάντας διαεπαιθήσαν απ' τας απειλάς του Μπατσάριου του οποίου αι ενέργειαι απέτυχον παταγωδώς.

Αυτά και άλλα πολλά διέτρεξαν οι Ρουμανίζοντες Κουντσόβλαχοι εις βλάβην των οποίων αι ενέργειαι απειλούντων τα τέκνα των εις ρουμανικά και

Ε. Θ. Μουδοπούλου «Το Ρουμανοκουντσόβλαχικόν ζήτημα». Εν Αθήναις 1978, σελ. 31, 32, 33, 34.

ΤΑ ΣΚΟΥΠΙΔΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΖΑΓΟΡΙ

Μία περιοδεία στα χωριά του Ζαγοριού μας, για ν' απολαύσουμε τη φύση, να δείτε τα παραδοσιακά χωριά μας, ν' απολαύσετε τις ωραίες Ζαγορίσιες πίττες και τα φαγητά μας.

Να πιήτε από τα γάργαρα νερά μας. Να απολαύσετε τις απαράμειλλες φυσικές καλόνες τους μεγαλόπρεπους θρόνους των βουνών μας, το σε σμικρογραφία GRAND CANYON της Ευρώπης-το Βίκα με το γαλάζιο ποτάμι. Και πάρα πολλά άλλα, ων ούκ έστι αριθμός, που απλόχερα χάρισε ο Μεγαλοδύναμος Θεός, σ' αυτόν τον τόπο που λέγεται ΖΑΓΟΡΙ. Σωστά θα αναφωνήσετε: «Πάντα εν Σοφία εποίησας!»

.... Όμως μην μας πihte ότι διέφυγε της προσοχής σας το γεγονός ότι:

Σε όποιο καραούλι κι αν σταθήκατε, σ' όποια Στροφή-Πέταλο αμαξίτου δρόμου κι αν πατήσατε, σε όποια είσοδο και έξοδο χωριού αν κοινοσταθήκατε, ... για ν' αγναντέψετε τα πλούσια αυτά κάλλη της φύσης, να πάρετε βαθιές εισπνοές κι αχόρταγα να ρίξετε το βλέμμα σας.... Μην μας πείτε λέω, ότι δεν απογοητευτήκατε, δε εξοργιστήκατε, δεν αγανακτήσατε και δεν σας κυριεύσε η θλίψη, γιατί κάτω από τα πόδια σας, λογιών λογιών σκουπίδια, ναυλίκων σακούλες με το βρωμερό περιεχόμενό τους, και ό,τι άλλο θα μπορούσατε να φανταστείτε, ευρίσκετο ενώπιόν σας. Τα πλείστα εξ αυτών μεταφέρονται από τους επισκέπτες που κάνουν τον τουρισμό!... Φαινόμενο απαράδεκτο και εγκληματικό!

Τα σκουπίδια: το νερό φρούτο που μας έφερε ο τουρισμός, ο αμαξωτός δρόμος, ο νέος τρόπος ζωής, η αδιαφορία των κοινοτικών Αρχών, η χονδροπετσία και κακοήθεια ημών αυτών, κατοίκων και επισκεπτών!!

Δεν θα σας αναλύσω τώρα, ούτε θα σας επιστήσω την προσοχήν για τις τρομερές συνέπειες και δυσμενείς επιπτώσεις αυτού του φαινομένου στην υγεία και το περιβάλλον και τούτο διότι είναι λίγο πολύ γνωστό σε όλους μας.

Εκείνο όμως το οποίο θα πρέπει να γνωρίζετε και να έχετε υπαίτεράν ενυαισθησίας, είναι ότι: το φαινόμενο είναι ανεπίτρεπτο να παρατηρείται στον χώρο αυτό που λέγεται ΖΑΓΟΡΙ ή ΕΛΛΑΔΑ!

Η λύση είναι πολύ απλή: Όσοι κατοικείτε σε σπίτια πέριξ των σμών που διαθέτουν μεγάλα οικοπέδα, σε μία άκρη του κήπου σας σ' ένα τενεκέ ή παλιό σιδεροβάρελο, καίτε τα πάντα και τα σκατά, κατόλιν, θάψιμο στη γη και λίπασμα.

Όσοι έχετε σπίτια χωρίς αυτούς τους χώρους, ή διατηρείται μια νάδα αγροτουριστική, σε ειδικούς χώρους-χανάκια κατασκευασμένα μερίμνη της τοπικής αυτοδιοίκησης σε κατάλληλες θέσεις-κατάψιμο και θάψιμο.

Μία προσωπική επιστολή εκ μέρους της κοινότητας σε κάθε οικείο, θα ήτο πολύ σκόπιμη και αποτελεσματική. Για τους επισκέπτες-φορείς σκουπιδιών, ειδικές πινακίδες και αστυνόμευση. Άλλο θέλημα χρειάζεται.

Αυτόν τον ΑΓΙΟ ΤΟΠΟ που λέγεται ΖΑΓΟΡΙ, ημείς οι Ηπειρώτες-Ζαγορίσιοι, έχουμε ιερή υποχρέωση και καθήκον, να τον καθαρίσουμε ΠΕΝΤΑΚΑΘΑΡΟ!

Ο ΖΑΓΟΡΙΣΤΗΣ

(Συνέχεια από το προηγούμενο)

τάβλα (η), χαμηλό κυκλικό τραπέζι φαγητού. Σε πολλά χωριά αντί τάβλα έλεγαν σουφράς (τουρκ. sofra), έλεγαν όμως και λένε «τραγοδί της τάβλας» για το σιγανό και αργό τραγούδι, που συνηθίζουν να παίζουν οι βιολιτζήδες κατά τη διάρκεια του φαγητού σε γάμους ή πανηγύρια. Η λέξη τάβλα βυζ. με την ίδια σημασία.

ταβλάς (ο), η φάτνη των ζώων στους στάβλους των χωριών. ταγάρ' (το), 1) ο τουρβάς ή τρουβάς «γιάμ' σα ένα ταγάρ' γκόρτα», 2) μέτρο σιτηρών ίσο με 20 οκ. βάρος 40 οκάδων, όταν φορτωνόταν σε ζώο, λεγόταν μιριά (μεριά), 3) η φρ. «είμιστ. από καλό ταγάρ» εσήμαινε ότι «είμαστε του παλιού καλού κόσμου», η δε φράση «κιφάλ' σαν ταγάρ» εσήμαινε χλευαστικά το χοντρό κεφάλι κάποιου. Η λέξη ταγάρι από το μον. (μεσαιωνική λέξη) ταγήριον (ταγή=τροφή ζώου).

ταγιαδόροι (οι), οι ξυλογλύπτες, οι ταλιαδόροι. Η λέξη συναντάται στα παλιά κείμενα. Πατρίδα των Ηπειρωτών ταγιαδόρων ήταν το Μονοδέντρι, στο Ζαγόρι. Αλλά και στο Μέτσοβο κι αλλού ήρμαζε η τέχνη του ξυλογλύπτη, ιτ. tagliadore. τάζου, έταζα, έταξα, 1) αφιέρωω, 2) ορίζω στη φρ. «τάξε νουνέ», ουσ. τάμα.

ταή (η), η ταγή του ζώου, ρ. ταίζω τρέφω, τάζω, τάζω. τ' Αϊ Κούν' με τη σημασία ποτέ, καμιά φορά.

τάκα-τάκα, σύντομα, οβέλια, απότο Βενετο. taca-taca. τακουίνου (το), το πορτοφολάκι, το και τζουμπλέν (το), ιτ. tas-caipo.

τάλαρους (ο), καδί για τυρί, ελιές, λαχαρνιά κ.τ.τ. Το ταλαρίσιο τυρί ήταν μεγάλα κομμάτια σκληρά, ενώ το ασκίσιο ήταν μικρότερα και μαλακά. Η λ. συναντάται και στον Όμηρο «γάλα εν ταλάροισι» (Οδυσ. Ι. 248).

τάραζου, κουνώ, τάραξα, τάραξα. Ο Βηλαράς έλεγε και τάρασμα της νουράς (=κούνημα της ουράς).

ταραξουκφάλους (ο), αυτός που από πάθηση κουνάει διαρκώς το κεφάλι του.

ταρνανάου και ταρναρίζου, παίζω το μαρδό στα χέρια (Ζαγ. Θ.Π.), ουσ. ταρανάν' σμα (το).

τάραρου, το πολύ παγωμένο, μόνο σε φρ. όπως «νιρό κρύου, τάραρου», πιο επιτατικό απότο «νιρό κρύου μπουζ».

τάραρα (τα), τα έγκατα «στα τάρατα τ'ς γης». «Κάτω στα Τάρατα της Γης κάτω στον Κάτω Κόσμο» από μοιρολόι»

τάσ' (το), το τάσι, ημισφαιρικό δοχείο συνήθως ασημένιο χάλκινο κασσιτερωμένο που το χρησιμοποιούσαν οι γυναίκες για να βάζουν νε-

ρό, μέσα στο οποίο βουτούσαν τα φαρδιά, χτένια τους όταν χτενίζονταν. Το τάσι ήταν ασημένιο ή ασημοκαπνισμένο, γιατί αποτελούσε μέρος της προίκας, γαλλ. tasse.

τάτας, ο πατέρας στη νηπ. γλώσσα. Παροιμ. «κατά τάττα, κατά μάνα, κατά γιο και θυγατέρα» ταυ. με την «κατά μάνα, κατά κύρη, κάναμε και γιο Ζαφείρη (Παν.) Ομηρικό άπτας=πατερούλης (Ιλ. Π. 31)

ταύτου (για-) σε φρ. όπως «για ταύτου θα μας χαλάσ' ου Θιός» από το δια ταύτα.

τάχα, τάχατι ή τάχατι (τάχατες), επιρ. τάχα, άραγε. «Τάχα θα ξήσω για να ιδώ τα Γιάννιν' απ' το Ντρίσκο κι όσα λιθάρια βρω μπροστά σκυφτός να τα φιλήσω.

ταχιά, επιρ. αύριο πρωί, την αυγή.

ταχίρι «κι μπω, μπω, του πιδι μου του καλό», ταχίρι κι ταρνανά» ή «τάχτι του κι τάχτι του» από διάφορα ταρνανίσματα (Λεφτ.).

ταχίριζου, παίζω το μαρδό στα χέρια με ταχταρίσματα.

τέγγ' (το) η κοκκινίλα στα ακασσιτέρωτα χαλκώματα «η τέντζιρ' έπιασι τέγγ' θέλ' καλάλ' σμα». Πιθ. από το τουρκοπερσ. zenk (=ός) και zenkar (=εξείδιο χαλκού). Η τροπή του z εις τ από επίδραση του επόμενου.

ταγγιάζου, ταγγίζω, τέγγιαζα, τέγγιασμα «του βοιτ' ρου τέγγιασι», μτχ. τιγγιασμένους, ουσ. τιγγίλα, η τσαγγίλα.

τέγγ' (το), 1) λίγο «μη μ' βάν'ς πολύ ρακή, ένα τέγγ' θέλου (Λεφτ.), 2) 1/4 του δραμιού (Ζαγ.)

τελέσα (η) «υβριστικόν επίθετον εις γυναίκα άσεμνον (Αραβ.), η τελεσσία (Ζαγ. Θ.Π.), η τελέσσα.

τελειώματα (τα) σε ευχή απάνω σε αρραβώνες «καλά τιλειώματα».

τέλους (ο), 1) ο περιδρομος «εφαϊ έναν τέλου», 2) το τέλος «κακόν τέλου θα χαχ' αυτή», 3) «έπιασε ο τέλος και μας πήρε ο τέλος», κατά τον Θ. Πούσιο, για κατακλυσμαία βροχή.

τελεύου, 1) εξαντλώ σε φρ. όπως «τον τέλιμ' ή θέμι», 2) τελείωνα, πεθαίνω, είμαι ετοιμοθάνατος «τέλιμ' ου δείνα» (Ρέκκας).

τέμαλα (η) χοντρή διχαλωτή φούρκα, που χρησιμοποιείται για το στήριγμα του σκουινού απάνω στο οποίο απλώνουν τα ρούχα (αλλά και ράβδα, το μακρύ ξύλο με το οποίο ραβδίζουν τα καρύδια). Τέμπλα δε στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη («Φόνισσα») ο σωρός των ρούχων του ύπνου στη Σκιάθω.

τέντα, επιρ. ανοιχτά, διάπλάτα «η μητέρα της παραμόνευε μ' τ' αυτιά τέντα» (Χρηστοβοσίλης), τιντώνου, τεντώνω, απλώνω, τέντωνα, τέντουσα «τέντουνσι την πόρτα ντιπ τέντα».

τζαμάλα (η), νυχτερινή απο-

κριάτικη πυρά που ανάβεται από τα παιδιά στις πλατείες κατά τις Κυριακές της Κρεατινής και Τυρινής Αποκριάς «ξύλα για τ' αποκριές, να χουρέψουν και οι γριές». Σε μερικά Ηπειρώτικα χωριά, όπως και σε άλλα μέρη της Ελλάδος, η πυρά αυτή αναβόταν και τη Λαμπρή. «Έτος 1780 είχαν συνήθεια το Άγιον Πάσχα, επειδή εσύναντα όλην την Αγίαν Τεσσαρακοστήν ξύλα και έκαναν την Λαμπρήν, πυρκαϊάν εις την ράχην (Βίτσης Ζαγοριού) και εκείνην παρ' εμού του ιερέως...» (Ενθύμηση Δ. Σάρρου, Ηπ. Χρον. 1937, σελ. 115). Το κάσιστον τούτο έθιμον, συνεχίζει ο Δ.Σ., εθίζεται και νυν εν Ζαγορίω και αλλαχού, ουχι κατά την Κυριακήν του Πάσχα (Λαμπρήν), αλλά κατά τας νύκτας των δύο Κυριακών των Αποκριών και ιδία της Τυροφάγου και σχετικόν άσμα άδεται υπό των παιδών: «Άηστε παιδιά για ξύλα στον καλόν του λόγου (ή λόγγου), κι οι κουπέλες για μανούσια, κι οι νιές για ιτιές, κι οι γριές για βατσ' νιές».

Η τζαμάλα έχει κατά τόπους διάφορα ονόματα: τζαμάλα (Γιάννινα, Δοβρά), Γκριολιάγγα (Ζαγ. Λεφτ.), Γκριτζάλα «υψηλή εκ ξύλων πυρά ήν ανάπτουνσι περί λύχνων αφάς των Αποκριών» (Ζαγ. Θ.Π.), Καλός Λόγος (Βίτσα Ζαγ.), Λόγος (Ελάτη Ζαγ., σημ. γραφ.), Μπαμπίνα (Εκκλησιολόγοι Κουρέστον), Πράντζα (Σουλίουλου Χρηστοβ.), Ουφανός (ο Ουφανός, Αρίστη Ζαγ., Μ. Τσαλαμάνης), Τζόρα (Ζαγ. Θ.Π.), Τζοραμπίνα (Πρωτόπαπα), Φανός (Αρτάκη Προποντ.), Μπουμπούνια αλλού, Φλογάρα κ.λ.π.

τζαμάρα (η), η φαρδεία τετραγώνη ξύλινη φλογέρα (φλουέρα) «μακρός ξύλινος αυλός (φλογέρα) με βαρείαν φωνήν (ήχον). Γίνεται εκ φλοιού ιτέας» (Ρέκκας).

τζαμαριάζου, μεγάλωνω, γίνομαι μεστωμένος, περνά από την εφηβική στην αντρική ηλικία.

τζάνιρα ή τζάναρα (τα), είδος μεγάλα κορόμφια τραγανά και χυμώδη (τσάναρα, συν+νερά, τζάναρα).

τζανά «φανάζω κάποιον χωρίς να λάβω απάντησιν» (Ζαγ. Θ. Πούσιος).

τζατζάρα (η), περιφρον. η παρήλιξ (Ζαγ. Θ. Πούσιος)

τζ' γάρα (η), το τσιγάρο στη γλώσσα των χωρικών, μεγεθ. του τσιγάρου. Τζ' γάρου στα Γιάννινα, πληθ. τζ' γάρια, τζ' γαρόχαρτου δε το σιγαρόχαρτο.

τζι (το), οι οριζοντιες συνοριακές γραμμές στο κοριτσιότικο παιγνίδι «καλόγρους», το αλλού κουτσάκι «μη βγαίν'ς έξου' που του τζι».

τζίγα, επιρ. «πήγα τζίγα-τζίγα», όταν βαδίζω κάποιον με προφύλαξη, πάνω στο χιόνι (Ζαγ. Θ. Πούσιος), από το σιγά-σιγά με τσι-

τακισμό και αναβίασμό του τόνου κατά το «αγάλια-γάλια».

τζιμπόχιλου (το), το παστωμένο ζαμπόχελο, η αλλού ζαργάνα, «τα τζιμπόχιλα τάβαναν σι καλάθις οι Αρτ' νοί ψαράδισ κι τάφιρναν για τ' Μιγάλ' Σαρακοστή στα Γιάννινα».

τζ' νάου, 1) κεντώ με βελόνι ή αγκάθι, τζίναγα, τζίν' σα «αχ, μι τζίν' σις» ουσ. τζίν' μα, 2) μπφ. ερεθίζω, από το τσινάω.

τζ' νιό ύμι ή τζ' νιέμι, τζ' νιό-μαν, τζ' νήθ' κα «μη μεαίν'ς μέσα στα τζίνα» (=αγκάθια) θα τζίν' θεις».

τζίβ (το), και πιο πολύ στον πληθ. τα τζίνα, τα αγκάθια.

τζόρα (η), η ανδόση μεγάλης φλόγας στο τζάκι ή στη τζαμάλα, η τούρα «ουρανομήτης πυρά των απόκριων (Ζαγ. Θ.Π.).

τζοραμπίνα (η), άλλη ονομασία, επιτακτική της τζόρας. Τούτο από το τζόρα+μπίνα (=καβάλα, πήδημα, από το τ. Binmek), επειδή τις πηδούσαν τις τζόρες, όπως γίνεται σήμερα με τις φωτιές του Κλήδονα.

τζούμα (η), ο χάλκινος κουβάς. Ήταν θολωτός και χωρίς ραφές και κολλήματα. Ο από λαμαρίνα τενεκό κουβάς λεγόταν γκ' βας στα Γιάννινα. Η τζούμα ίσως από το γκιουμ (=χάλκιν υδρία) με τσιτακισμό.

τζούμα ή το τζουνάκ', 1) βράχος με μπτερή κορυφή, η τσούνια αλλού, 2) τζούμα, μεγάλο πέτρινο γουδί για στομπάνισμα καφέ, αλατιού κ.τ. (Ι. Σαραλής, Αρίστη Ζαγ.), 3) τοπανός (ο Ουφανός, Αρίστη Ζαγ., Μ. Τσαλαμάνης), Τζόρα (Ζαγ. Θ.Π.), Τζοραμπίνα (Πρωτόπαπα), Φανός (Αρτάκη Προποντ.), Μπουμπούνια αλλού, Φλογάρα κ.λ.π.

τζαμάρα (η), η φαρδεία τετραγώνη ξύλινη φλογέρα (φλουέρα) «μακρός ξύλινος αυλός (φλογέρα) με βαρείαν φωνήν (ήχον). Γίνεται εκ φλοιού ιτέας» (Ρέκκας).

τζοραμπίνα (Πρωτόπαπα), Φανός (Αρτάκη Προποντ.), Μπουμπούνια αλλού, Φλογάρα κ.λ.π.

τζαμάρα (η), η φαρδεία τετραγώνη ξύλινη φλογέρα (φλουέρα) «μακρός ξύλινος αυλός (φλογέρα) με βαρείαν φωνήν (ήχον). Γίνεται εκ φλοιού ιτέας» (Ρέκκας).

τζαμαριάζου, μεγάλωνω, γίνομαι μεστωμένος, περνά από την εφηβική στην αντρική ηλικία.

τζάνιρα ή τζάναρα (τα), είδος μεγάλα κορόμφια τραγανά και χυμώδη (τσάναρα, συν+νερά, τζάναρα).

τζανά «φανάζω κάποιον χωρίς να λάβω απάντησιν» (Ζαγ. Θ. Πούσιος).

τζατζάρα (η), περιφρον. η παρήλιξ (Ζαγ. Θ. Πούσιος)

τζ' γάρα (η), το τσιγάρο στη γλώσσα των χωρικών, μεγεθ. του τσιγάρου. Τζ' γάρου στα Γιάννινα, πληθ. τζ' γάρια, τζ' γαρόχαρτου δε το σιγαρόχαρτο.

τζι (το), οι οριζοντιες συνοριακές γραμμές στο κοριτσιότικο παιγνίδι «καλόγρους», το αλλού κουτσάκι «μη βγαίν'ς έξου' που του τζι».

τζίγα, επιρ. «πήγα τζίγα-τζίγα», όταν βαδίζω κάποιον με προφύλαξη, πάνω στο χιόνι (Ζαγ. Θ. Πούσιος), από το σιγά-σιγά με τσι-

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΕΙΣΦΟΡΑ

- 15.000
Ιωαννίδης Σταύρος
Τζούρδα Φρειδερίκη
5.000
Γιαννακού-Κίτσου Μελπομένη
Ζησιμάτου Ελευθερία
Θεοδοσίου Κώστας
Καππά-Βολιώτη Νινέτα
Παππάς Βαγγέλης
Παρταλίδης Ιω. Γεώργιος
Πίπας Στέλιος
Πουρνάρα-Λάππα Βαρβάρα
Σιούτη Αθανασία-Ρούλα
Σκαρβέλη-Τσουμπανίδου Μαρίνα
Σκούρτης Οδυσσεύς
Στουκίδης Δημήτριος
Τζούρδας Μενέλαος
Φλώρος Α. Αχιλλέας
4.500
Στούπης Ιωάννης
4.000
Αμνρά Ιωάννα
Κοτρώσιος Κ. Δημήτριος
Λαμπρίδης Δημήτριος
Μανδαλάς Μιλτιάδης
3.000
Αλεξίδου Δ. Αλεξάνδρα
Βαστέλης Νικόλαος
Βέλλης Α. Θωμάς
Βογά Παγώνα
Γιαννακού Όλγα
Γκαράνης Απόστολος
Γοργόλη Γκρέτα
Καντζά Αθηνά
Κεκριδίου Κλεονίκη
Κοντοδήμου-Τζαμπούρα Νίκη
Κρυστάλλη-Βλάχου Άννα
ΜΟΣ Βρυσχωρίου
Πουμποβίνης Ευθύμιος
Σακελλαρίδη-Καρτα/κη Ναυσικά
Τζαμπούρας Πανταζής
Τσελίδης Αναστάσιος
2.500
Βακάρος Κων/νος
Βορόπουλος Ιωάννης
Ζώης Άρης
Ζώης Ιωάννης
Κεσσίση Μαρία
Μασσούρας Ιωάννης
Πέτσιος Αντώνιος
Τσολάκης Εύδοξος
Φλώρος Α. Αριστείδης
2.000
Βακάμης Πέτρος
Βασιλά Ελένη
Δεματάκης Θ. Απόστολος
Θεοδώρου Μ. Ιωάννης
Καρπούζης Αλ. Κων/νος
Καρπούζης Μενέλαος
Κατσίκης Σπύρος
Καψάλη-Τριανταφυλλίδη Βασιλ.
Κομπάρης Μάκης
Κοντοπάνου Αρετή
Κουκουράβας Νικόλαος
Λίλη Δωροθέα
Μαρινέλη Ελευθερία
Μπαϊρακτάρης Αλέξανδρος
Νώλτσης Δ. Γεώργιος
Παπαγιαννόπουλος Τάκης
Παπαζογλου Εμμανουήλ
Πολυχρονιάδου Όλγα
Πριμηκύρης Δ. Χριστόδουλος

ΠΡΟΣΦΟΡΕΣ

— Η ιατρός κ. Ελένη Τζιόβα-Γκοτζιά, κάτοικος Θεσ/νίκης, στη μνήμη της πολύκλαυστης κόρης της Ελένης, πρόσφερε για τους σκοπούς του περιοδικού μας πέντε χιλ. δρχ. (5.000).

ΘΑΝΑΤΟΙ

ΓΙΩΡΓΟΣ ΤΖΙΜΑΣ

«Αλήθεια! Ο Χάρος ήθελα να 'ρχότανε
σαν ένας καπετάνιος να με πάρει
χτυπώντας τις βαριές πέτρινες μπότες του
κι ένα μακρύ τοιμπούκι να φουμάρει».

Ν. Καβαδίας

Και ήρθε για το Γιώργο στα 48 χρόνια του. Ο Δοβριανίτης από μάνα, μηχανικός του εμπορικού ναυτικού που όργωσε τους Ωκεανούς και τις θάλασσες της γης, παραδόθηκε ύστερα από φοβερή πάλη με την επάρατη νόσο στον «καπετάνιο». Το πυκνό πλήθος που παρακολούθησε την κηδεία του —δείγμα αγάπης για το παλληκάρι— ασφυκτιούσε στο εσωτερικό της Μητρόπολης των Γιαννίνων.

Στους συγγενείς του «Το Ζαγόρι μας» εκφράζει θερμά συλλυπητήρια.

ΣΤΗΛΗ

ΑΡΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑΣ

1) κ. Γεώργιο Σ. Οικονόμου, Ενταύθα: Όπως γράψαμε και σε προηγούμενο τεύχος, συνεργασίες αναγνωστών μας, που δημοσιεύονται πρώτα στον ημερήσιο τοπικό τύπο δεν μπορούμε να αναδημοσιεύσουμε στο περιοδικό μας. Εκτός από εξαιρετικές περιπτώσεις και για θέματα ζωτικής σημασίας για το Ζαγόρι.

2) κ. Μενέλαο Καρπούζη, Ενταύθα: Σε πολλά τεύχη στο παρελθόν δημοσιεύσαμε στοιχεία για το θέμα του αγάλματος της Ζαγορίσιας Γυναίκας καθώς και απολογιστικά στοιχεία. Δεν λαμβάνετε υπ' όψει σας το έργο που συντελέστηκε μέχρι σήμερα καθώς και το υπόλοιπο, που έχουμε στο ταμείο μας. Δεν είναι συνηθισμένο έργο και ούτε χρειάζονται βιασύνες. Δεν συμφωνούμε για την αδράνεια και την καθυστέρηση που ισχυρίζεστε. Έχουν γνώση οι φύλακες.

3) κ. Αγησίλαο Ξυνό, Ενταύθα: Λάβαμε τη συνεργασία σας και σε επόμενο τεύχος θα δημοσιευθεί.

4) κ. Λεάνδρου Βρανούση, Αθήνα: Ευχαριστούμε για τα καλά σας λόγια. Δυστυχώς δεν υπάρχουν περισσότερα στοιχεία για το ζήτημα, που μας γράφετε. Θα συνεχίσουμε την έρευνα κι αν βρούμε κάτι σχετικό θα σας ενημερώσουμε.

Προσφορές

για το Ηρώο της
Ζαγορίσιας γυναίκας

• Ο κ. Αναστάσιος Τσελίδης 7.000 δρχ.

Η ΙΔΕΖ ευχαριστεί θερμά.

ΣΥΝΔΡΟΜΕΣ

- 3.500
Αράπογλου Μιχάλης
3.000
Βαρζώκας Γρ. Βύρων
Ζήνα Χρυσάνθη
Μαρτίνη-Μαλετσίδη Χρυσούλα
Ντιναλέξη Αθηνά
Τζόκα Μαρίνα
2.000
Αγγελίδου Ε. Ελένη
Αναστασιάδης Λεωνίδας
Βαλαούρας Λεωνίδας
Βαρζώκας Γρ. Αγγελική
Βασδέκης Κ. Κίμων
Βαταβάλης Φίλιππος
Βοροπούλου Ελευθερία
Βράνιαλη Φρόσω
Δρακοπούλου-Χρόνη Αλεξία
Δώδος Κ. Δημήτριος
Εξαρχόπουλος Γ. Αδαμάντιος
Ζαχαρέας Ευστράτιος
Ζωίδου Αλεξάνδρα
Θάνου Πηνελόπη
Ιγνατιάδης Κ. Γεώργιος
Καλογήρου Γεώργιος
Κανίκη-Καλογήρου Φιλομήλα
Καπρίτσιου Αντιγόνη
Καραγιαννόπουλος Χρήστος
Καραϊσκού-Χρόνη Καλυψώ
Καραλής Γεώργιος
Καφέτσιος Αθανάσιος
Καψάλης Γρηγόρης
Κικόπουλος Μενέλαος
Κοντοδήμος Χαρίλαος
Κουνάβου Δήμητρα
Κώτσης Γ. Ιωάννης
Μαβίδης Πάρις
Ματσίκας Πέτρος
Μητσημάρης Δημήτριος
Μουσαφίρης Τάκης
Μπαλατσός Ιωάννης
Οικονομίδης Γ. Ιωάννης
Πανάγου Κ. Μερόπη
Πανταζή Ευτυχία
Πανταζής Λεωνίδας
Παπαληθεία Αμαλία
Παπανικολάου Ιωάννης
Ραΐση Αθηνά
Σουσιόπουλος Διομήδης
Τάγης Παναγιώτης
Τζιομάκας Θεόδωρος
Τζόκας Γ. Δημήτριος
Τσιρώνης Λύσανδρος
Τσούλης Γ. Δημήτριος
Χριστοδούλου Μιχάλης
Χρόνη Π. Αριστεά
Χρόνης Αριστόβουλος
1.500
Βαρζώκας Γρ. Λάκης
Γκόντος Ευγένιος
Λωλίδης Θ. Γεώργιος

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Ο μοναδικός τρόπος φίλοι να γνωστές για την απρόσκοπτη έκδοσή του περιοδικού μας είναι η συνδρομή σας. Γι' αυτό μην ξεχνάτε την στέλνετε έγκαιρα.
Η ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ